

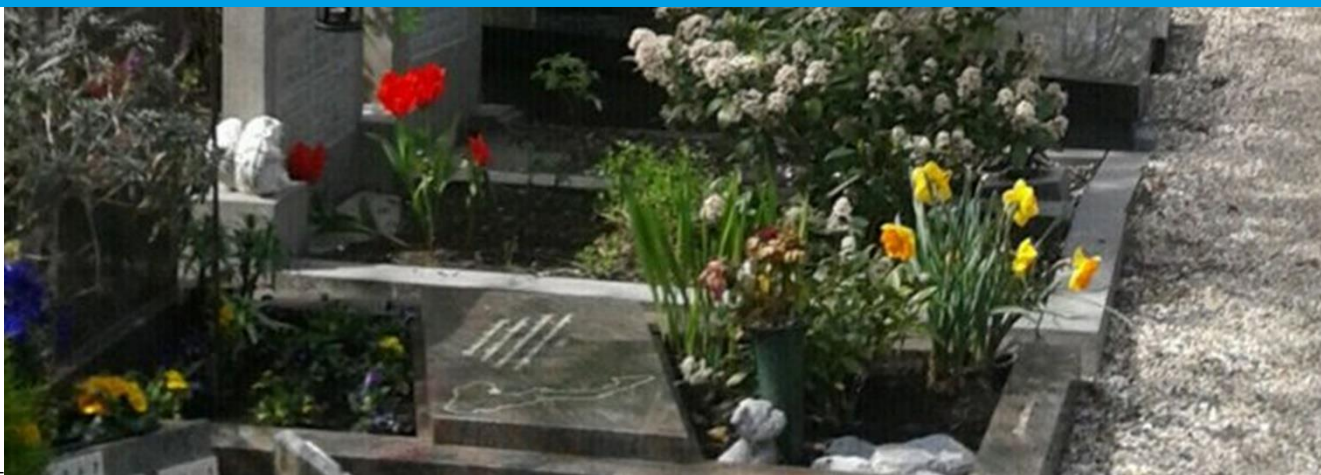
Gemeente
Amsterdam

Begraven voor onbepaalde tijd

Behoeften, ervaringen en wensen van Amsterdammers

Onderzoek en Statistiek

In opdracht van: Ruimte en Duurzaamheid

Projectnummer: 21191

Auteur: Soufyan Ahamiane, Marloes de Hoon, Ellen Lindeman, Laure Michon, Lotje Cohen

E-mailadres: S.Ahamiane@amsterdam.nl

Bezoekadres: Weesperstraat 113-117

Telefoon: 020 251 0333

Postbus 658, 1000 AR Amsterdam

data.amsterdam.nl

Amsterdam, april 2022

Foto voorzijde: fotograaf Laura Dehé (datum onbekend)

Inhoud

Samenvatting en conclusie	4
Inleiding	7
1 Uitvaart- en begraafwensen Amsterdammers	8
1.1 Methode	8
1.1.1 Steekproeven en respons	8
1.1.2 Responsoverzicht	9
1.2 De meeste Amsterdammers kiezen voor cremieren	9
1.3 Voorkeur veelal naar graf voor bepaalde tijd, eeuwige grafcrust volgt	11
1.4 Voorkeuren komen grofweg overeen met 2017	11
1.5 Jongeren kiezen vaker graf voor onbepaalde tijd, ouderen vaker voor cremieren	13
1.6 Keuze voor begraven voor onbepaalde tijd gekoppeld aan religiositeit	14
1.7 Meerderheid geen bezwaar tegen begraven met andere geloofsovertuigingen	15
1.8 Acht op de tien Amsterdammers geen kennis van optie eeuwige grafcrust	16
1.9 Amsterdammers liefst in Amsterdam begraven	17
1.10 Nieuwe Ooster door veel meer mensen bezocht dan Nieuwe Noorder	19
1.11 Oordelen over gemeentelijke begraafplaatsen overwegend positief	21
2 Ondernemers over begraven in Amsterdam	22
2.1 Methode	22
2.2 Weinig ervaring met begraven voor onbepaalde tijd	23
2.3 Mogelijkheid graf voor onbepaalde tijd nog niet bij iedereen bekend	23
2.4 Geloof meest genoemde reden voor keuze graf voor onbepaalde tijd	24
2.5 Kosten belangrijkste reden om géén graf voor onbepaalde tijd te kiezen	25
2.6 Dienstverlening niet aangepast, wel informatievoorziening	26
2.7 Positief oordeel over dienstverlening De Nieuwe Ooster en De Nieuwe Noorder	28
2.8 Respondenten geven veel verbeterpunten voor dienstverlening gemeentelijke begraafplaatsen	29
Bijlagen	31
Bijlage 1 Vergelijking steekproeven eerste en tweede meting	31
Bijlage 2 Vragenlijst Amsterdammers	32
Bijlage 3 Vraagstelling voorkeur begraven of cremieren 2017 en 2021	40
Bijlage 4 Vragenlijst ondernemers	41

Samenvatting en conclusie

O&S heeft in opdracht van Ruimte en Duurzaamheid onderzoek uitgevoerd naar de uitvaart- en begraafwensen van Amsterdammers. Een paar jaar geleden is uit een vergelijkbaar onderzoek onder andere gebleken dat een meerderheid destijds een voorkeur had voor crematie. In het huidige onderzoek worden voorkeuren wederom breed bevraagd en wordt daarnaast ingezoomd op de behoefte aan en kennis over begraven voor onbepaalde tijd. Deze laatstgenoemde optie wordt sinds instemming van de Amsterdamse gemeenteraad op 27 mei 2021 aangeboden op de twee gemeentelijke begraafplaatsen in Amsterdam.

Het veldwerk bestaande uit twee verschillende enquêtes volgde kort op dit besluit en werd uitgevoerd in een periode waarin verschillende coronamaatregelen van toepassing waren. De eerste enquête werd uitgezet onder Amsterdammers (online, telefonisch en op papier), waarop 786 vragenlijsten werden ingevuld. De andere vragenlijst was gericht aan professionals in het veld (uitvaartverzorgers, ondernemers en verzekeraars) en werd door 45 personen ingevuld. Gelet op dit kleine aantal, zijn de uitkomsten betreffende uitvaartondernemers indicatief. Toch maken de reacties een aantal zaken duidelijk.

De meeste Amsterdammers willen gecremeerd worden, wel behoefte aan begraven voor onbepaalde tijd onder bepaalde groepen

De grootste groep Amsterdammers wil na overlijden gecremeerd worden. Wanneer we mensen die (nog) geen keuze hebben gemaakt (19%) buiten beschouwing laten, dan gaat het om een ruime meerderheid. Deze keuze drijft op uiteenlopende motivaties. Ruimte en het milieu worden vaak genoemd en ook de betaalbaarheid van deze optie speelt een onmiskenbare rol. Daarnaast kiezen verschillende respondenten voor crematie omdat de opties die zij wensen (nog) niet mogelijk zijn in Amsterdam. Het gaat hierbij hoofdzakelijk om natuurbegraven.

Van de Amsterdammers die begraven willen worden gaat de voorkeur in de meeste gevallen naar een graf voor bepaalde tijd (44%). Een kleiner, maar substantieel deel kiest voor wat meestal eeuwige grafrust wordt genoemd, op de gemeentelijke begraafplaatsen bekend als begraven voor onbepaalde tijd (35%). Een voorkeur voor deze vorm is sterk gerelateerd aan het aanhangen van een religie, godsdienst of levensbeschouwelijke stroming. Mensen die zich met een religie of levensbeschouwing verwant voelen kiezen beduidend vaker begraven voor onbepaalde tijd. Onder deelnemers aan dit onderzoek betreft dit een gevarieerde groep bestaande uit islamitische, christelijk-orthodoxe, protestantse en joodse Amsterdammers. Daarnaast kiezen ook jongeren vaker voor een graf voor onbepaalde tijd, terwijl ouderen veelal voor crematie opteren. Mannen kiezen vaker dan vrouwen voor eeuwige grafrust.

Uitvaartondernemers die deelnamen aan dit onderzoek, stellen dat de voorkeur voor eeuwige grafrust vooral te maken heeft met de geloofsovertuiging van de betreffende persoon en de nabestaanden. Weinig ondernemers hebben ervaring met begraven voor onbepaalde tijd in Amsterdam. Een deel geeft aan dat zij wel te maken hebben gehad met verzoeken tot langdurig begraven, maar deze niet konden honoreren, vaak vanwege de relatief hoge kosten voor deze

vorm van begraven in en buiten Amsterdam. Een ander voorkomend verzoek waaraan niet door Amsterdamse uitvaartondernemers kan worden voldaan is natuurbegraven.

Nog maar weinig mensen op de hoogte van begraven voor onbepaalde tijd

Van alle respondenten geeft 18% aan dat ze op de hoogte zijn van de mogelijkheden van begraven voor onbepaalde tijd op de twee gemeentelijke begraafplaatsen. De onbekendheid geldt voor alle stadsdelen. Ook uit de reacties van de ondernemers komt naar voren dat de helft vóór het invullen van de vragenlijst niet op de hoogte was van mogelijkheid van begraven voor onbepaalde tijd in Amsterdam. Hierbij dient te worden opgemerkt dat het veldwerk plaatsvond toen de mogelijkheid nog betrekkelijk kort werd geboden.

Ondernemers geven aan dat er behoefte is aan meer informatie over begraven voor onbepaalde tijd in Amsterdam. Uit de enquête onder Amsterdam blijkt dat een meerderheid geen interesse heeft in een dergelijke optie, maar voor 13% van de respondenten geldt dit wel. Daarnaast heeft acht procent interesse om lopende grafrechten om te zetten naar een graf voor onbepaalde tijd.

De kosten zijn een belangrijke belemmering voor begraven voor onbepaalde tijd

Het afzien van een graf voor onbepaalde tijd heeft voor zowel de Amsterdammers als de ondernemers het meest te maken met de kosten, in het bijzonder in Amsterdam. Verder geven mensen aan nabestaanden niet tot last te willen zijn, naast gemaakte argumenten met betrekking tot milieu en ruimtegebrek. Ten laatste zijn er Amsterdammers die niet op de aangewezen locaties (gemeentelijke begraafplaatsen) begraven willen worden of die überhaupt niet begraven willen worden en daarom geen interesse hebben in de optie van eeuwige grafruft.

De meeste Amsterdammers willen in Amsterdam begraven worden; een deel heeft bezwaar tegen begraven tussen overledenen met andere geloofsovertuigingen

Van de mensen die begraven willen worden wenst 63% in Amsterdam begraven te worden en 14% wil in de omgeving van Amsterdam begraven worden. Op basis van een opsplitsing naar migratieachtergrond vinden we geen aanwijzingen dat Amsterdammers met een migratieachtergrond bij voorkeur in het land van herkomst begraven willen worden.

De meerderheid van de Amsterdammers heeft geen bezwaar tegen begraven worden naast mensen met andere geloofsovertuigingen. Onder niet-religieuzen geldt dit voor vrijwel iedereen. Religieuze Amsterdammers hebben hier vaker moeite mee. Ruim twee op de tien wil absoluut niet begraven worden tussen overledenen met andere geloofsovertuigingen. Daarmee blijft er ook onder religieuzen een meerderheid over die zegt dat het niet uitmaakt of in ieder geval open staan voor gemengd begraven mits hier voordelen aan zitten, bijvoorbeeld lagere kosten.

Amsterdammers en ondernemers zijn positief over de gemeentelijke begraafplaatsen

In het onderzoek is ook aandacht voor de ervaringen van Amsterdammers en uitvaartondernemers op de twee gemeentelijke begraafplaatsen: De Nieuwe Ooster en De Nieuwe Noorder. Onder Amsterdammers is het aandeel dat De Nieuwe Ooster bezoekt (46%) aanzienlijk groter dan het aandeel dat een bezoek bracht aan De Nieuwe Noorder (11%). Als we kijken naar de ondernemers zien we een vergelijkbaar patroon; vrijwel alle ondernemers zijn het afgelopen jaar beroepsmatig op De Nieuwe Ooster geweest. Zij zijn minder vaak op De Nieuwe Noorder geweest. Zowel de Amsterdammers als de ondernemers zijn positief over beide gemeentelijke begraafplaatsen. Beide groepen geven de begraafplaatsen gemiddeld afgerond

een 8 als rapportcijfer. Tegelijk geven de ondernemers ook veel concrete tips ter verbetering van de dienstverlening van De Nieuwe Noorder en De Nieuwe Ooster, maar ook van het gemeentelijk beleid.

Inleiding

Demografische ontwikkelingen en veranderende voorkeuren hebben invloed op wensen van Amsterdammers ten aanzien van hun uitvaart. Uit onderzoek van 2017 bleek dat een grote groep een voorkeur heeft voor crematie. Onder degenen die begraven willen worden bestaan uiteenlopende wensen. In 2017 had 10% van de respondenten een voorkeur voor begraven voor onbepaalde tijd.¹ De urgentie van deze optie is met de uitbraak van de corona-pandemie toegenomen, gezien de inperking van mogelijkheden voor begraven in het land van herkomst voor mensen met een migratieachtergrond.² De gemeente Amsterdam heeft mede als gevolg hiervan besloten begraven voor onbepaalde tijd voor iedereen mogelijk te maken op deze twee gemeentelijke begraafplaatsen.³ Hier is inmiddels 21 keer gebruik van gemaakt.

Om tijdig in te spelen op ontwikkelingen van voorkeuren betreffende de uitvaart, is het voor de gemeente belangrijk om te weten welke groepen behoefte hebben aan begraven voor onbepaalde tijd en hoe deze en andere behoeften omtrent begraven en uitvaarten zich ontwikkelen. O&S heeft hiervoor in opdracht van Ruimte & Duurzaamheid een onderzoek uitgevoerd naar de behoeften van Amsterdammers met betrekking tot begraven. Dit onderzoek richt zich op de volgende vragen:

- Wat zijn de huidige uitvaart- en meer specifiek begraafwensen van Amsterdammers? Zijn deze veranderd sinds 2017?
- Is er onder de Amsterdamse bevolking behoefte aan begraven voor onbepaalde tijd, hoe groot is deze behoefte en onder welke groepen?
- Welke behoeften hebben Amsterdammers in termen van faciliteiten gelet op hun begraafwensen?
- Wat zijn de ervaringen van uitvaartondernemers met begraven voor onbepaalde tijd en andere uitvaartwensen in Amsterdam?

Om deze vragen te beantwoorden heeft O&S twee enquêtes uitgezet. De eerste enquête is online, telefonisch en schriftelijk gehouden onder een brede groep Amsterdammers. Voor de tweede enquête heeft O&S ondernemers in de uitvaartsector (uitvaartverzorgers, -ondernemers en -verzekeraars) benaderd voor een online enquête omdat zij zicht hebben op de begraafwensen van Amsterdammers. De methode van elke enquête wordt in het betreffende hoofdstuk toegelicht.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 presenteren we de uitkomsten van de enquête onder Amsterdammers waarin hun uitvaart- en begraafwensen aan de orde komen. Meer in het bijzonder gaat het over hun kennis van en behoefte aan begraven voor onbepaalde tijd in Amsterdam. Hoofdstuk 2 gaat in op de reacties van ondernemers: de veranderingen in uitvaart- en begraafwensen van Amsterdammers, hoe zij daarop ingaan en hun ervaringen op de gemeentelijke begraafplaatsen.

¹ OIS (2017). [Verkenning begraafplaatsen De Nieuwe Ooster en De Nieuwe Noorder](#).

² Vriesema, I. 15-05-2020. 'In Gods Naam, dan maar eeuwig in Almere'. NRC.

³ Gemeente Amsterdam. 26-05-2021. [Voordracht voor de raadsvergadering van 26 mei 2021](#).

1 Uitvaart- en begraafwensen Amsterdammers

Welke wensen hebben Amsterdammers voor hun uitvaart en meer in het bijzonder voor begraven? Hoe groot is de behoefte aan begraven voor onbepaalde tijd, onder welke groepen en onder welke voorwaarden? Deze vragen staan centraal in het eerste deel van het onderzoek, dat zich richt op de behoefte van Amsterdammers. Om deze vragen te beantwoorden hebben we een vragenlijst uitgezet.

1.1 Methode

Om een zo divers mogelijke groep Amsterdammers te laten deelnemen aan het onderzoek, is gekozen voor verschillende kanalen om Amsterdammers te bereiken en verschillende methodes om de vragenlijst in te vullen.

1.1.1 Steekproeven en respons

De vragenlijst is als volgt uitgezet:

- Online, onder het Stadspanel

Het Stadspanel Amsterdam, beheerd door O&S, bestaat uit Amsterdammers die zich aanmelden om hun mening te geven over allerlei zaken die spelen in hun buurt of in de stad. Van de 1050 inwoners verspreid over de stadsdelen hebben 566 Amsterdammers uit het panel de vragenlijst ingevuld. Dit betekent een respons van 54% onder het Stadspanel.

- Telefonisch, onder Amsterdammers (willekeurige steekproef)

O&S heeft een steekproef van 1.250 van telefoonnummers aangevraagd bij het bedrijf EDM, verspreid over de stadsdelen. Via deze weg hebben 120 Amsterdammers de vragenlijst beantwoord, een respons van 10% respons.

- Online onder organisaties

In het kader van de aanpassing van de mogelijkheden voor begraven voor onbepaalde tijd op de twee gemeentelijke begraafplaatsen heeft de directie Ruimte & Duurzaamheid contact met een zestigtal organisaties/personen die aan hebben gegeven mee te willen praten over dit vraagstuk. Deze zijn benaderd met de vraag of ze een online vragenlijst wilden uitzetten onder hun achterban. Op deze manier is beoogd gericht de doelgroep voor begraven voor onbepaalde tijd te bereiken: 56 Amsterdammers hebben de vragenlijst via deze weg ingevuld.

- Papieren vragenlijst, onder organisaties

Om ook Amsterdammers te bedienen die online weinig responderen hebben we daarnaast een papieren vragenlijst verspreid, met gratis retourenvelop. We hebben deze optie geboden aan alle 57 organisaties die ook waren benaderd voor het online onderzoek. Een aantal heeft papieren vragenlijsten ontvangen. Twee organisaties die we hiervoor hadden benaderd zagen hier geen nut in omdat ze aangaven dat 'de doelgroep die ze bedienen al grafrechten voor onbepaalde tijd heeft' en 'geen gebruik maken van begraafplaatsen in Amsterdam'. Daarnaast is contact

geweest met twee organisaties buiten de gemeentelijke contactgroep, omdat bekend is dat hun doelgroep doorgaans ook interesse heeft in begraven voor onbepaalde tijd (Chinezen en Roma): 44 Amsterdammers hebben de vragenlijst via deze weg ingevuld.

Belangrijk om op te merken is dat we bij het veldwerk beperkt werden door twee zaken. Ten eerste betreft het (voor veel mensen) een gevoelig onderwerp. Daarom is in de vragenlijst gekozen voor veel ruimte voor toelichting bij de antwoorden. Voor één benaderde organisatie was de gevoeligheid van het onderwerp reden om de vragenlijsten niet uit te zetten onder de eigen doelgroep. Wel is een gesprek gevoerd met een vertegenwoordiger van deze doelgroep, waarvan de uitkomsten in paragraaf 1.9 aan de orde komen. Ten tweede was het door de coronamaatregelen niet mogelijk om face-to-face te enquêteren. Het was daarom belangrijk om de responsmogelijkheden te variëren om een diverse groep Amsterdammers de kans te geven om mee te doen aan het onderzoek.

1.1.2 Responsoverzicht

In totaal namen 686 Amsterdammers deel aan het onderzoek. Het merendeel is panellid. Voor de vergelijking met 2017 zullen de respondenten die via (religieuze) organisaties benaderd zijn (n=100) niet worden meegenomen. De vergelijkende analyses hebben dus betrekking op 686 respondenten in 2021 tegenover 685 in 2017. Deze twee aselechte respondentpopulaties zijn op enkele achtergrondkenmerken met elkaar vergeleken, om zicht te krijgen op de mate van vergelijkbaarheid tussen de jaren (zie bijlage 1). Uit die vergelijking blijkt dat de groep respondenten in 2021 relatief iets meer mannen en ouderen bevatte dan in 2017. We zullen in paragraaf 1.5 zien dat geslacht en leeftijd correleren met begraafwensen.

Tabel 1.1 Dataverzameling, 2017 en 2021

	2017	2021
telefonisch	189	120
panel	496	566
online (open link)	x	56
schriftelijk	x	44
totaal	685	786

bron: O&S

De enquête die is uitgezet bevat vragen over uitvaart- en begraafwensen; wensen met betrekking tot de begraafplaats, faciliteiten gerelateerd aan begraven, en omtrent de locatie van de begraafplaats. Tot slot zijn er vragen opgenomen om de kennis van de huidige mogelijkheden te peilen en is gevraagd naar enkele achtergrondkenmerken van de respondenten. De vragenlijst is te vinden in bijlage 2 van dit rapport.

1.2 De meeste Amsterdammers kiezen voor cremen

Om een globaal beeld te verkrijgen van de voorkeuren van Amsterdammers omtrent hun eigen uitvaart, is aan respondenten gevraagd of zij met naasten besproken hebben of zij later begraven of gecremeerd zouden willen worden. Hierbij zijn vijf elkaar uitsluitende opties voorgelegd (zie

tabel 1.2). Veruit de vaakst gekozen optie is cremen (45%), gevolgd door de optie begraven, waaraan ruim een kwart de voorkeur geeft (26%). Een kleine groep respondenten (6%) zegt het eigen lichaam beschikbaar te willen stellen voor de wetenschap. Daarnaast geen een kwart geen voorkeur op: 19% heeft (nog) geen keuze gemaakt en 5% laat dit over aan nabestaanden. Voor hen liggen vermoedelijk nog verschillende opties open, terwijl een ander deel nog niet heeft nagedacht over deze vraag. Laten we de groep buiten beschouwing die geen voorkeur opgeeft, dan blijkt dat een ruime meerderheid kiest voor cremen.

Tabel 1.2 Heeft u met uw naasten besproken of u later begraven of gecremeerd wilt worden? Zo ja, wat wilt u het liefste?, 2021 (n=786, procenten)

	%
ja, ik wil begraven worden	26
ja, ik wil gecremeerd worden	45
ja, ik stel mijn lichaam beschikbaar voor de wetenschap	6
ik laat het aan mijn nabestaanden	5
weet ik (nog) niet/geen antwoord	19
Totaal	100

bron: O&S

Aan de hand van een open vraag heeft een groot aantal respondenten de keuze voor cremen gemotiveerd. Hierin zijn grofweg zes redenen te onderscheiden. Een veel gedeelde motivatie voor de keuze cremen is het feit dat deze optie *ruimte besparend* is.

“Ik vind het mooi als ik een tijdje in het hart van mijn geliefden voortleef. Er is al zo weinig ruimte. Ik zie liever meer bossen dan begraafplaatsen.”

“Als graven nooit meer geruimd mogen worden is Nederland in de verre toekomst 1 grote begraafplaats. Zonde van de ruimte. Ik ben voor hergebruik in het belang van toekomstige generaties.”

Een ander argument dat verschillende keren naar voren kwam en deels hieraan gerelateerd is betreft het *milieu*. Cremen wordt gezien als een milieuvriendelijkere optie dan begraven. Het milieu wordt eveneens op andere vragen genoemd als doorslaggevende factor om juist wel of niet voor een bepaalde optie te kiezen. Voor enkele respondenten ligt het *gebrek aan goede alternatieven* ten grondslag aan hun keuze voor cremen. Hierbij wordt expliciet verwezen naar resomeren en composteren: opties die in Nederland vooralsnog bij de wet verboden zijn.

Voorts geven verschillende respondenten aan *geen kinderen* te hebben en/of dat zij *hun kinderen en nabestaanden te willen ontzorgen*. Een enkele respondent kiest voor cremen om *praktische redenen*: omdat het ‘makkelijk’ is of het eigenlijk niets uitmaakt voor de respondent.

“het interesseert me niks, als je dood bent ben je dood, mijn lichaam is niet meer relevant”

De *mogelijkheid tot uitstrooien op een gewenste plek* wordt eveneens door enkele Amsterdammers genoemd als argument voor cremen.

In 2017 werd cremen eveneens met afstand door de meeste Amsterdammers gekozen, gevolgd door begraven voor bepaalde tijd. Dit wordt in paragraaf 1.4 verder toegelicht.

1.3 Voorkeur veelal naar graf voor bepaalde tijd, eeuwige grafrust volgt

Een kwart van de Amsterdammers heeft een voorkeur voor begraven. Aan hen is gevraagd naar het type graf van hun voorkeur (tabel 1.3). Voorafgaand aan deze vervolgvraag kregen respondenten informatie over de kosten van de verschillende graven gepresenteerd. De meeste mensen die begraven willen worden kiezen voor een particulier graf voor bepaalde tijd (44%). Dit staat gelijk aan 11%, uitgedrukt als aandeel van alle voorkeursopties, waaronder cremen. Een niet veel kleiner aandeel (35%) kiest voor eeuwige grafrust, nadat kennis is genomen van de kosten hiervan (negen procent van alle opties inclusief cremen). Zeven procent van de Amsterdammers die begraven willen worden zou voor een algemeen graf kiezen. Dit is een graf samen met onbekenden dat na 10 jaar geruimd wordt. Een groep die bijna twee keer zo groot is (13%) weet nog niet welk type graf het zou moeten zijn of heeft de vraag niet beantwoord.

Tabel 1.3 Welk type graf kiest u voor uzelf? (n=202, procenten)

algemeen graf	7
particulier graf voor bepaalde tijd (10/20/50 jaar)	44
particulier graf voor onbepaalde tijd (eeuwige grafrust)	35
weet ik (nog) niet/geen antwoord	13
Totaal	100

bron: O&S

Na deze vraag is in de vragenlijst informatie verstrekt over mogelijkheden voor begraven voor onbepaalde tijd in Amsterdam waarop aan respondenten is gevraagd is of zij interesse zouden hebben in deze vorm van begraven op een van de twee Amsterdamse gemeentelijke begraafplaatsen. Dan geeft 13% van alle respondenten aan hierin geïnteresseerd te zijn. Ook is gevraagd of men interesse heeft in het omzetten van lopende grafrechten in een graf voor onbepaalde tijd: acht procent antwoordt instemmend.

1.4 Voorkeuren komen grofweg overeen met 2017

Ook in 2017 werd aan Amsterdammers gevraagd wat hun voorkeuren voor de eigen uitvaart zijn. Gezien de afwijkende vraagstelling en antwoordopties kunnen de resultaten van destijds niet een-op-een met elkaar worden vergeleken met de recente cijfers. Voor de vergelijking richten we ons daarom niet op exacte percentages, maar op de volgorde van de verschillende opties naar populariteit (tabel 1.4). De vraagstelling en cijfers betreffende de meting in 2017 zijn te vinden in bijlage 3.

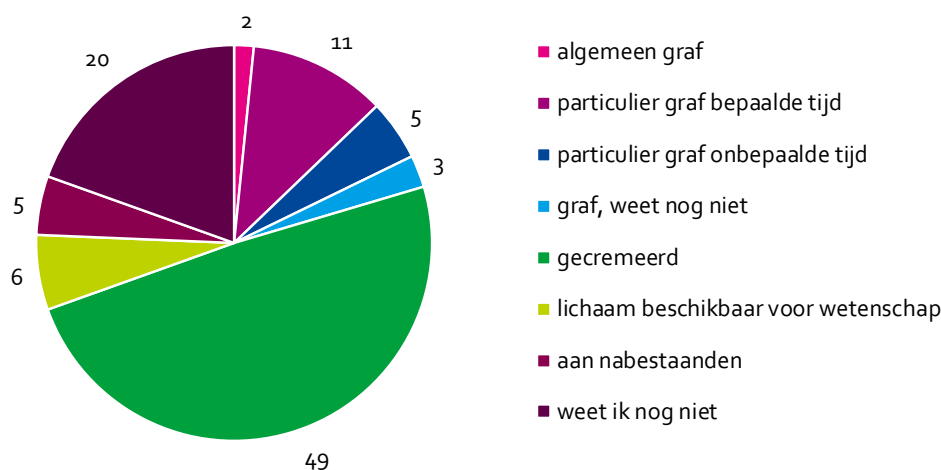
Tabel 1.4 Begraven of cremeren: voorkeur voor eigen uitvaart, 2017 (n=686) en 2021 (n=685)

#	2017	2021
1	Cremeren	Cremeren
2	weet ik nog niet	weet ik nog niet
3	particulier graf voor bepaalde tijd	particulier graf voor bepaalde tijd
4	particulier graf voor onbepaalde tijd	particulier graf voor onbepaalde tijd
5	algemeen graf	lichaam beschikbaar stellen voor de wetenschap
6		algemeen graf
7		nabestaanden beslissen

bron: O&S

Onderstaande cijfers (figuur 1.5) hebben betrekking op de beperkte (aselecte) respondentenpopulatie uit 2021 (zie paragraaf 1.1.1). In 2021 gaf ongeveer de helft van de respondenten aan gecremeerd te willen worden. Ook in 2017 was dit met afstand de meest gekozen optie.

Figuur 1.5 Wat wilt u het liefste? (n=686, procenten)

Bron: O&S

We stellen eveneens voor beide jaren vast dat na de groep die voor een crematie kiest, de groep die het nog niet weet het grootst is. Een kleiner aandeel kiest voor een graf voor bepaalde tijd (11%), en een nog kleinere groep voor een graf voor onbepaalde tijd (5%). Een algemeen graf is in beide jaren het minst populaire graftype. Het aandeel dat het eigen lichaam beschikbaar wil stellen aan de wetenschap en het aandeel dat nabestaanden wil laten beslissen is ongeveer gelijk aan het deel dat voor langdurig begraven opteert. In 2017 werden deze opties niet aangeboden en kunnen dus geen uitspraken worden gedaan over de populariteit ervan in relatie tot de andere opties.

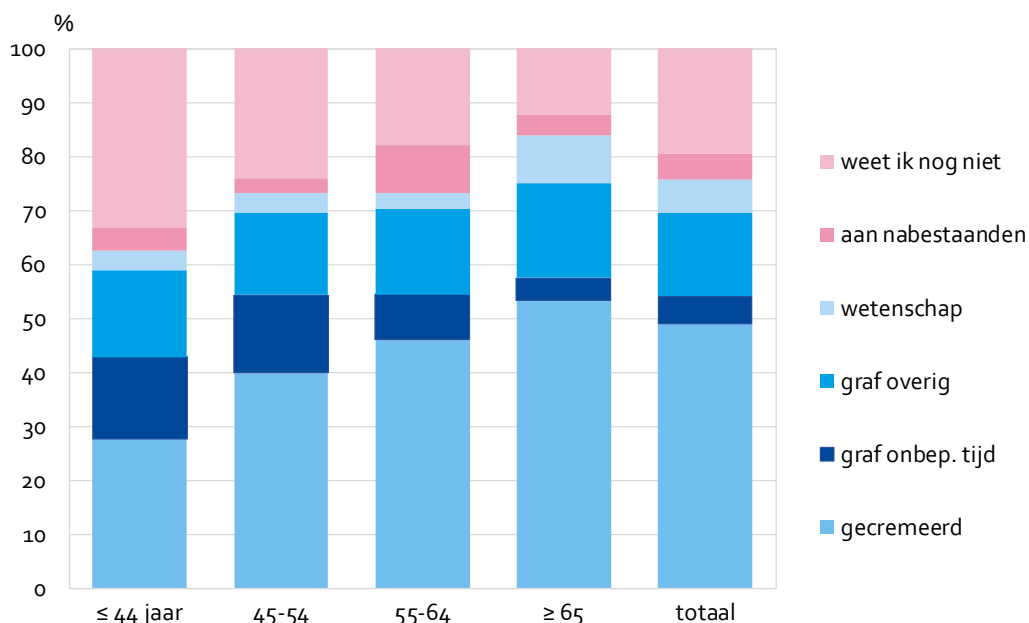
De data lijken verder te suggereren dat de voorkeur voor een graf voor onbepaalde tijd (ten opzichte van een graf voor bepaalde tijd) in 2021 geringer is dan in 2017. In 2017 hadden relatief veel mensen een voorkeur voor een graf voor onbepaalde tijd. Dit moet waarschijnlijk worden toegeschreven aan de verschillen in vraagstelling tussen de jaren en het feit dat in 2021 informatie is voorzien over de kosten van eeuwig grafrust in vergelijking tot grafrechten voor

bepaalde tijd, terwijl deze informatie in 2017 niet werd verstrekt. Bovendien was in 2017 begraven voor onbepaalde tijd nog niet mogelijk in Amsterdam. De invloed hiervan op (veranderingen in) voorkeuren is lastig vast te stellen.

1.5 Jongeren kiezen vaker graf voor onbepaalde tijd, ouderen vaker voor cremen

Op basis van een vergelijking tussen leeftijdsgroepen, constateren we dat het aandeel dat het nog niet weet afneemt met de leeftijd. Dit is in lijn met de verwachting en met de bevindingen uit 2017. Onder respondenten van 44 jaar of jonger weet ruim een derde nog niet waar de voorkeur naar uitgaat. Dit ligt lager voor respondenten van 45 tot 55 jaar (24%), respondenten in de leeftijdsgroep 55 tot 65 jaar (18%) en ligt het laagst onder 65-plussers. Toch heeft een substantieel aandeel van de oudste leeftijdsgroep nog niet besloten (12%). Opvallend zijn de sterke verschillen tussen de leeftijdsgroepen in het aandeel dat cremen verkiest boven de verschillende vormen van begraven. Waar van de jongste respondenten minder dan een derde een voorkeur voor cremen heeft, geeft onder 65-plussers meer dan de helft aan voor deze optie te zullen kiezen. Het aandeel dat kiest voor een graf voor onbepaalde tijd ligt het hoogst onder de twee jongste leeftijdscategorieën en het laagst onder de oudste deelnemers aan het onderzoek. Voor de jongste leeftijdscategorie (jonger dan 44) geldt dat het hoge aandeel dat voor een graf voor onbepaalde tijd kiest grotendeels toe te schrijven is aan de respondenten die religieus zijn of een bepaalde levensbeschouwing aanhangen.

Figuur 1.6 Wat wilt u het liefste? Naar leeftijdsgroepen, 2021 (n=774, procenten)

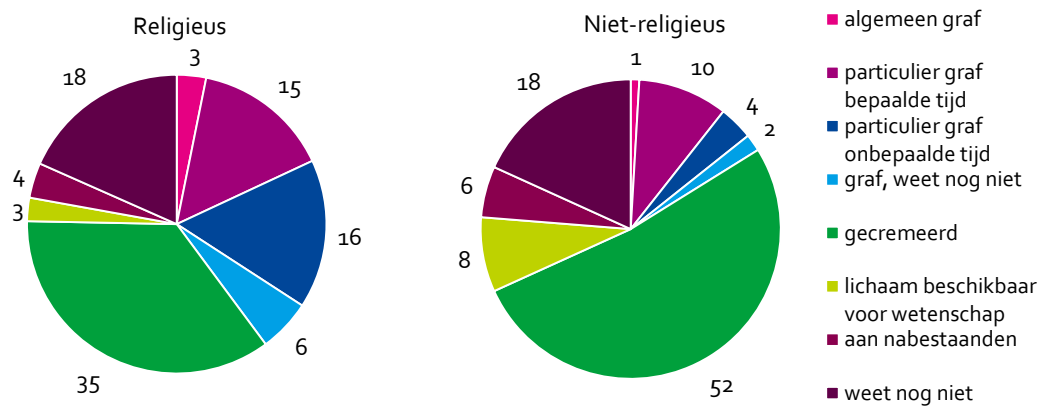
bron: O&S

Er bestaan kleine verschillen in voorkeuren tussen de mannen en vrouwen in dit onderzoek. Onder Amsterdammers kiezen vrouwen minder vaak voor een graf voor onbepaalde tijd dan mannen (respectievelijk 7% en 10%). Vrouwen geven juist veel vaker dan mannen aan dat ze het nog niet weten (respectievelijk 24% en 15%).

1.6 Keuze voor begraven voor onbepaalde tijd gekoppeld aan religiositeit

Gegeven dat er binnen religies voorschriften bestaan wat betreft lijkbezorging, uitvaart en rouwproces, hangt de voorkeur van individuen logischerwijze samen met hun eigen religieuze overtuiging. In de resultaten maken we een onderscheid tussen religieuzen en niet-religieuzen aan de hand van de vraag: 'Met welke godsdienst, religieuze of levensbeschouwelijke stroming voelt u zich verwant?' (zie bijlage 2). Personen die kozen voor het antwoord: 'geen' beschouwen we als niet-religieus. Respondenten die een religie aankruisten of invulden bij de optie 'anders, namelijk' beschouwen we als religieus. Een derde categorie (niet gepresenteerd) bestaat uit personen die het niet weten of geen antwoord wilden geven op de vraag.

Figuur 1.7 Voorkeur eigen uitvaart, 'religieus' (n=316) versus 'niet-religieus (n=434) (procenten)

bron: O&S

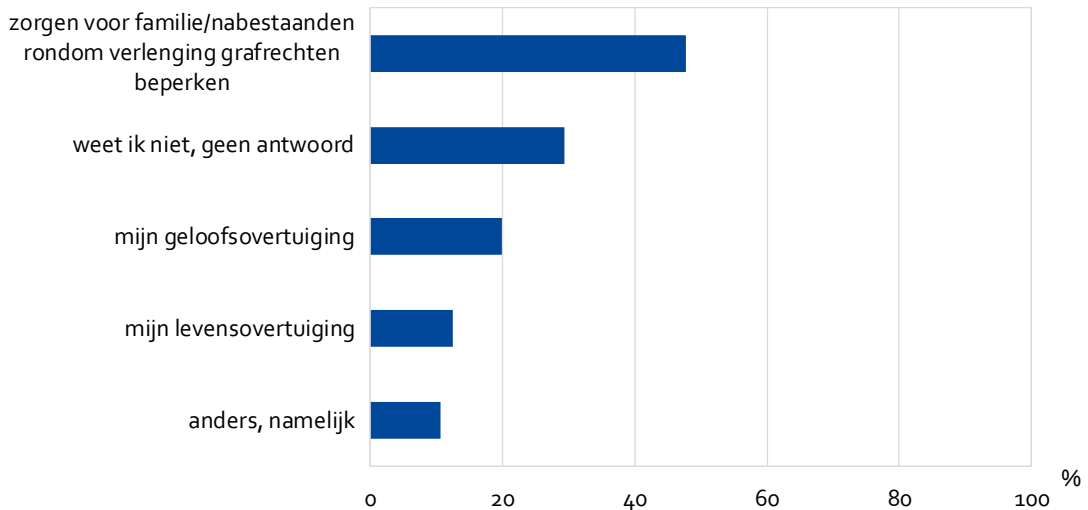
Vergelijken we religieuzen met niet-religieuzen (figuur 1.7), dan valt allereerst op dat de volgorden van voorkeuren grofweg met elkaar overeenkomen. Voor beide subpopulaties geldt dat het deel dat voor crematie kiest het grootst is, gevolgd door de groep die het nog niet weet. Een algemeen graf is het minst populair.

Religie speelt wel degelijk een rol. Overeenkomstig met de verwachtingen kiezen religieuzen minder vaak dan niet-religieuzen voor crematie (35%) en gaat hun voorkeur vaker uit naar begraven (40%). Het percentage dat kiest voor een graf voor onbepaalde tijd ligt onder religieuzen vier keer hoger dan onder niet-religieuzen. Vanwege te lage aantallen presenteren we geen cijfers voor de afzonderlijke religies. Respondenten die aangeven islamitisch te zijn kiezen het vaakst voor eeuwige grafrust, op enige afstand gevolgd door respondenten die joods of orthodox-christelijk zijn. Slechts een klein deel van de protestanten en Rooms-katholieken geeft de voorkeur aan een graf voor onbepaalde tijd.

Naast religie spelen andere factoren een rol bij de keuze voor een graf voor onbepaalde tijd. Op de vraag waarom men hiervoor kiest konden respondenten verschillende antwoordcategorieën aankruisen en dit eventueel aanvullen (zie figuur 1.8). Opteren voor eeuwige grafrust blijkt het vaakst (deels) ingegeven door de wens om zorgen voor familie en/of andere nabestaanden rondom de verlenging van grafrechten te beperken. Bijna de helft van de respondenten (47%) gaf dit als een van de motivaties van hun keuze. Voor een op de vijf speelt religie een rol en voor een wat kleiner deel is de levensovertuiging van belang bij hun keuze (13%). Een aanzienlijk deel van de respondenten die zouden kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd weet dit niet te

motiveren of gaf geen antwoord op de vraag omtrent motivatie (29%). Anderen redenen die werden gegeven (11%) lopen zeer uiteen van familietradities, historisch belang, traditie/cultuur en de mogelijkheid voor nabestaanden om het graf te kunnen blijven bezoeken.

Figuur 1.8 Wat zijn voor u de redenen om te kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd? (n=256) (procenten)

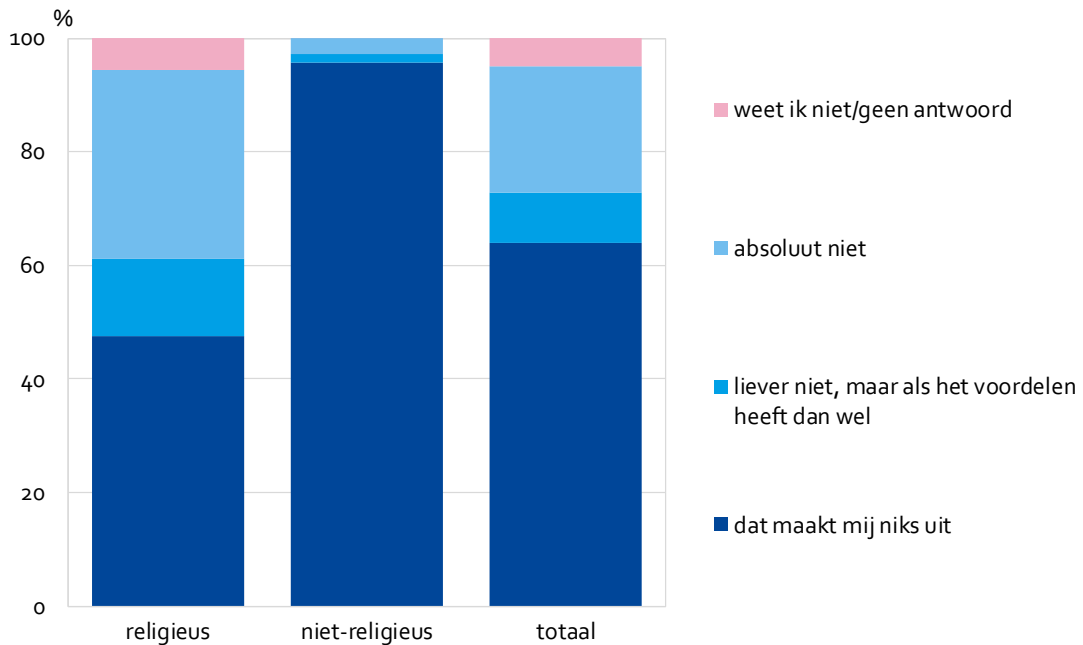
bron: O&S

1.7 Meerderheid geen bezwaar tegen begraven met andere geloofsovertuigingen

Op meerdere begraafplaatsen in Amsterdam is er een specifiek islamitisch en joods grafvak. Hiermee wordt beoogd aan specifieke wensen tegemoet te komen. Uit onderhavig onderzoek blijkt dat niet iedereen hiervan op de hoogte is. Ruim een derde gaf aan niet te weten van het bestaan van dergelijke specifieke grafvakken. Onder religieuzen ligt dit aandeel hoger (37%) dan onder niet-religieuzen (29%). De islamitische begraafvakken zijn bekender dan de joodse begraafvakken, wat ten dele de religieuze achtergrond van de ondervraagde Amsterdammers reflecteert.

Over het algemeen vinden Amsterdammers het geen probleem om begraven te worden met mensen die een andere geloofsovertuiging hebben (zie figuur 1.9). Voor ruim zes op de tien respondenten (totaal) maakt dit niets uit. Nog eens 9% zou hiermee instemmen mits er voordelen aan zitten zoals (lagere) kosten of een begraafplaats naar keuze. Toch hebben zij dit liever niet. Een substantiële groep (22%) geeft aan absoluut niet begraven te willen worden op een 'gemengde' begraafplaats. Religieuzen houden er een sterkere voorkeur op na. Van deze subpopulatie stelt een derde absoluut niet een begraafplaats te willen delen met mensen die er een andere geloofsovertuiging op nahouden. Voor 48% maakt dit niets uit. Tellen we hier de categorie 'liever niet, maar als het voordelen heeft dan wel' bij op, dan blijkt ook onder religieuzen een meerderheid (61%) open te staan voor begraven worden tussen mensen met andere religieuze opvattingen.

Figuur 1.9 Begraven worden met mensen met andere geloofsovertuigingen, religieus (n=126) versus niet-religieus (n=70) (procenten)

bron: O&S

1.8 Acht op de tien Amsterdammers geen kennis van optie eeuwige grafurust

Van alle respondenten geeft 82% aan *niet* op de hoogte te zijn van de mogelijkheid om te begraven voor onbepaalde tijd op de twee gemeentelijke begraafplaatsen. De onbekendheid met deze optie is zonder uitzondering, in alle stadsdelen, hoog te noemen. De minste bekendheid is er onder respondenten uit Zuidoost: 7% heeft van de optie begraven voor onbepaalde tijd gehoord, tegenover 93% die zegt niet op de hoogte te zijn. Een enkele respondent maakt hier aan het einde van de vragenlijst een opmerking over:

“Waarom is er zo weinig publiciteit geweest, ik heb een aantal mensen gevraagd: niemand wist van deze mogelijkheid. En waarom is eigenlijk hiervoor gekozen. Het kon jaren niet, mensen die ik ken hadden het graag gewild. Kon niet. Volgens mij heeft het te maken met de wensen van de islamieten, gek dat het nu wel kan.”

Vervolgens is gevraagd aan respondenten of zij gezien deze (nieuwe) informatie zouden kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd. Redenen om dit *niet* te willen hebben te maken met *kosten*, *ruimte*, het *ontbreken van nageslacht*, het *milieu*, en de *wens om op een plaats specifiek voor moslims of joden te worden begraven*. Daarnaast zijn er Amsterdammers die niet op de aangewezen locaties (gemeentelijke begraafplaatsen) begraven willen worden of die überhaupt niet begraven willen worden en daarom geen interesse hebben in de optie van eeuwige grafurust. Van deze clusters van argumenten is het kosten-argument het meest gedeeld. Ter illustratie:

“De prijs ligt te hoog voor mij en mijn nabestaanden, er bestaan (en komen nog) alternatieven van rond de €6.000, een halfuurtje buiten de stad”

Op de vraag of men in Amsterdam begraven kan worden op de manier die men het liefste zou willen, antwoordt iets meer dan de helft van de respondenten met 'ja'. Hierin is nauwelijks verschil tussen religieuzen en niet-religieuzen. Voor zowel religieuzen als niet religieuzen geldt dat een behoorlijk aandeel niet weet of hij of zij in Amsterdam begraven kan worden op de manier van voorkeur. Van de religieuze respondenten weet bijna drie op de tien (29%) het niet en van de niet-religieuze deelnemers ligt dit percentage nog hoger (37%). Onder religieuzen ligt het aandeel dat zegt *niet* in de stad begraven te kunnen worden zoals gewenst met 20% hoger dan onder respondenten die zich met geen enkele godsdienst, religieuze of levensbeschouwelijke stroming verwant voelen (11%).

Aan de respondenten die zeggen niet te kunnen worden begraven zoals gewenst, is gevraagd wat zij missen. Een aanzienlijk deel van de open antwoorden zijn te groeperen als de mogelijkheid tot eeuwige grafrust, waarmee wederom bevestigd wordt dat Amsterdammers nog onvoldoende geïnformeerd zijn over deze optie. Zo antwoordt een respondent op de vraag 'Wat mist u?' met:

“Begraafplaatsen die niet geruimd worden na een bepaalde periode. Graven zouden indien de overledene dat als wens heeft niet geruimd moeten worden.”

23 respondenten geven aan de mogelijkheid van eeuwige grafrust te missen: dat is 11% van degenen die zeggen in Amsterdam niet te kunnen worden begraven volgens hun wens. Een deel van deze respondenten geeft hierbij expliciet aan een langdurig graf op een islamitische of joodse begraafplaats te wensen.

Voorts werd door 4% van de laatstgenoemde groep natuurbegraven genoemd als ontbrekende optie die zij zouden verkiezen. Ook op basis van opmerkingen die respondenten aan het einde van de vragenlijst konden plaatsen, blijkt dat alternatieven voor het reguliere begraven gewenst zijn. Hier kwam vooral de roep om natuurbegraafplaatsen naar voren (17 keer) en werd een enkele keer ook verwezen naar andere opties die vandaag de dag nog niet worden geboden:

- “Natuurbegraafplaats. Ik heb een graf gekocht op de natuurbegraafplaats Geestmerlo”
- “Ik hoop vurig op een oplossing als orgaandonatie in combinatie met vriesdrogen, composteren en in de natuur verstrooid te worden. Zowel begraven als cremieren vind ik ellendige ideeën.”
- “Ik wil het liefst resomeren, maar dat is nog niet gangbaar in NL. Dan maar cremieren.”

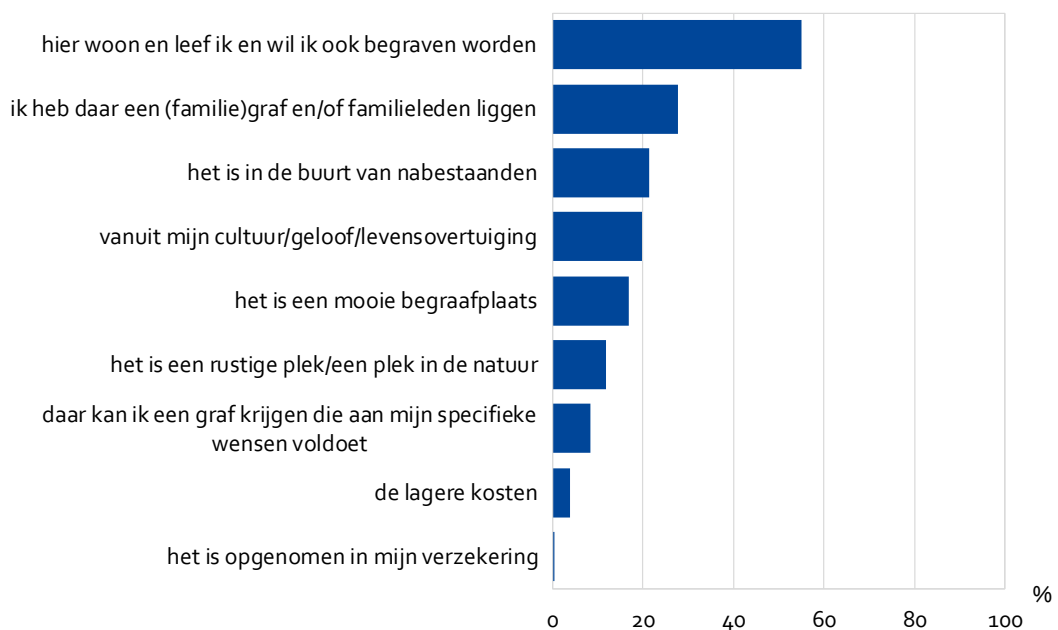
1.9 Amsterdammers liefst in Amsterdam begraven

Uit de antwoorden op de vraag waar men het liefst begraven zou willen worden komt een duidelijk patroon naar voren. Een ruime meerderheid (63%) van de respondenten die begraven wil worden wenst in Amsterdam begraven te worden. Een kleiner deel wil in de omgeving van Amsterdam (14%) of elders in Nederland (10%) worden begraven, en het kleinste aandeel (5%) heeft de wens om in het buitenland begraven te worden. Op basis van een opsplitsing naar

migratieachtergrond vinden we geen aanwijzingen dat Amsterdammers met een migratieachtergrond bij voorkeur in het land van herkomst worden begraven.

Ruim de helft van de respondenten gaf als toelichting bij de gekozen locatie: 'hier woon en leef ik en wil ik ook begraven worden' (55%). De hierna meest genoemde reden is het bestaan van een familiegraf of graf van een familielid op de betreffende locatie (28%). De derde meest genoemde toelichting is het belang van de nabijheid van het graf voor nabestaanden (21%). Door een op de vijf Amsterdammers is cultuur/geloof/levensovertuiging genoemd, waarmee deze overweging net niet tot de drie meest genoemde redenen hoort.

Figuur 1.10 Toelichting bij: 'Waar wilt het liefst begraven worden?', 2021 (n=202)

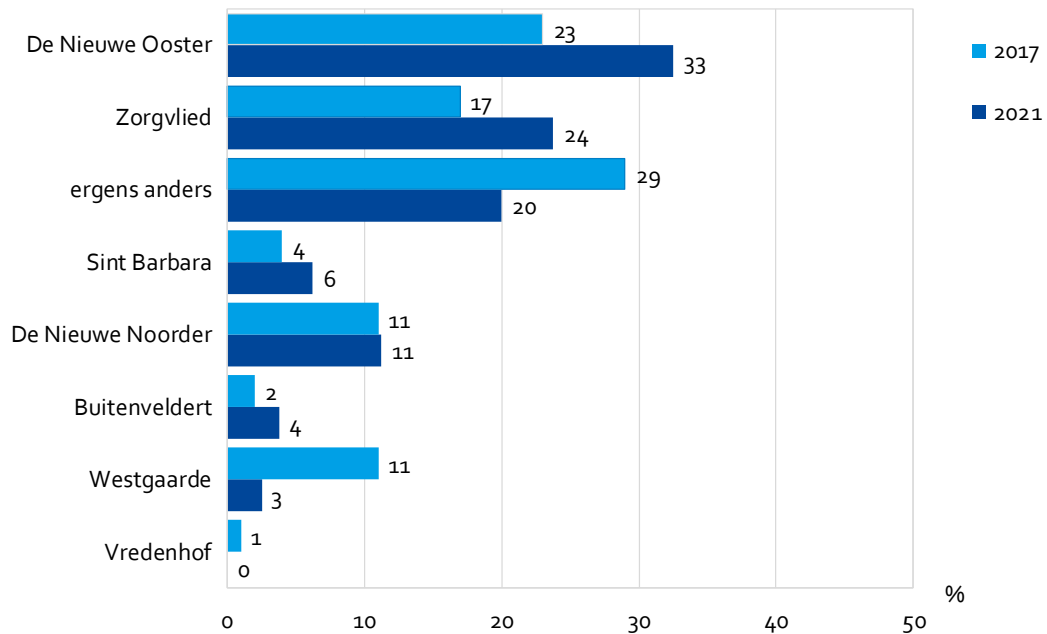

bron: O&S

Om na te gaan naar welke begraafplaat(sen) de voorkeur van Amsterdammers uitgaat is net zoals in 2017 een open vraag voorgelegd⁴. Figuur 1.11 toont dat de begraafplaatsen die in 2017 veel genoemd werden, De Nieuwe Ooster en Zorgvlied bovenaan, ook in 2021 het vaakst de voorkeurlocaties van Amsterdammers blijken. Hierbij kijken we voor 2021 enkel naar de aselechte respondentenpopulatie (zie paragraaf 1.1.2 op p.10). De Nieuwe Ooster lijkt zelfs populairder te zijn geworden over de jaren: waar 23% van de respondenten deze locatie koos in 2017, was dit de keuze van 33% van de respondenten in 2021. Westgaarde werd in 2021 aanzienlijk minder vaak genoemd dan in 2017. Voor de overige begraafplaatsen nemen we geen noemenswaardige veranderingen waar.

⁴ De vraagstelling is niet identiek in de twee meetjaren. In 2021 werd gevraagd: 'Op welke begraafplaats in Amsterdam wilt u het liefst begraven worden'. In 2017 luidde de vraag 'Denkt u wel eens na over waar u later zelf begraven of gecremeerd zou willen worden? Zo ja waar zou dat dan zijn?' de in 2017 genoemde begraafplaatsen die niet in Amsterdam liggen zijn niet in het figuur opgenomen.

Figuur 1.11 Begraafplaats van voorkeur, 2017 (n=100) en 2021 (n=94) (procenten)

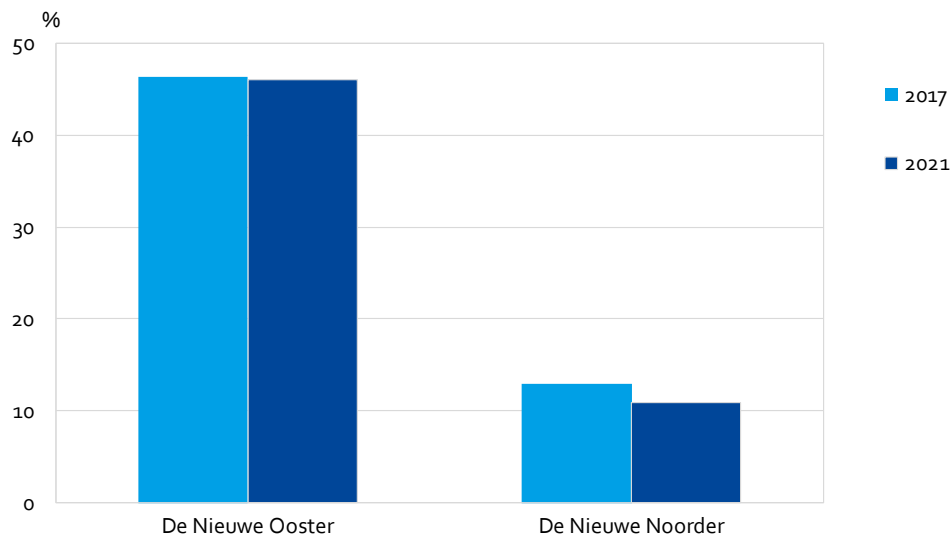
bron: O&S

In het kader van het onderzoek is een gesprek gevoerd met een vertegenwoordiger van de Christelijke Roma uit voormalig Joegoslavië. Deze groep heeft zowel vanuit de religieuze als vanuit de culturele achtergrond een sterke voorkeur voor begraven, “voor lange periode als dat kan. Minstens voor 50 jaar.” De wens is dan vaak om te begraven in het land van herkomst, maar dat is niet altijd mogelijk en door de corona-maatregelen verder bemoeilijkt. Verder heeft deze groep een voorkeur voor een graf bij andere Roma en niet bij graven van mensen met een ander geloof. Uitvaartwensen worden volgens deze respondent niet van tevoren besproken of vastgelegd. Bij overlijden regelt de familie de begrafenis en beslist waar dit zal zijn: “er wordt geld ingezameld om de begrafenis te betalen. En als ze niet in staat zijn, dan wordt [de begrafenis] in het klein gedaan.” Bij de Roma in Amsterdam was de optie voor een graf voor onbepaalde tijd nog niet bekend. Deze groep is moeilijk te informeren maar zal waarschijnlijk behoefte hebben aan deze nieuwe mogelijkheid.

1.10 Nieuwe Ooster door veel meer mensen bezocht dan Nieuwe Noorder

We gaan na in hoeverre de twee gemeentelijke begraafplaatsen – De Nieuwe Noorder en De Nieuwe Ooster – door Amsterdammers worden bezocht. Onder respondenten die deelnamen in 2021 is het aandeel dat De Nieuwe Ooster bezocht aanzienlijk groter dan het aandeel dat een bezoek bracht aan De Nieuwe Noorder (zie figuur 1.12). Hierbij dient te worden opgemerkt dat de Nieuwe Noorder een kleinere begraafplaats is dan De Nieuwe Ooster. Bovendien kent de Nieuwe Noorder die sinds 1931 bestaat een kortere historie dan de Nieuwe Ooster die reeds aan het eind van de 19e eeuw werd geopend. Iets minder dan de helft (46%) van de Amsterdammers bracht een bezoek aan deze gemeentelijke begraafplaats in Amsterdam Oost versus 11 procent aan Noord. Hoewel de vergelijking met de voorgaande meting voorzichtig dient te worden geïnterpreteerd wegens het verschil in de vraagstelling, laten de cijfers van 2017 (‘Bent u de afgelopen jaren bij deze begraafplaats geweest?’) een zeer gelijkaardig beeld zien.

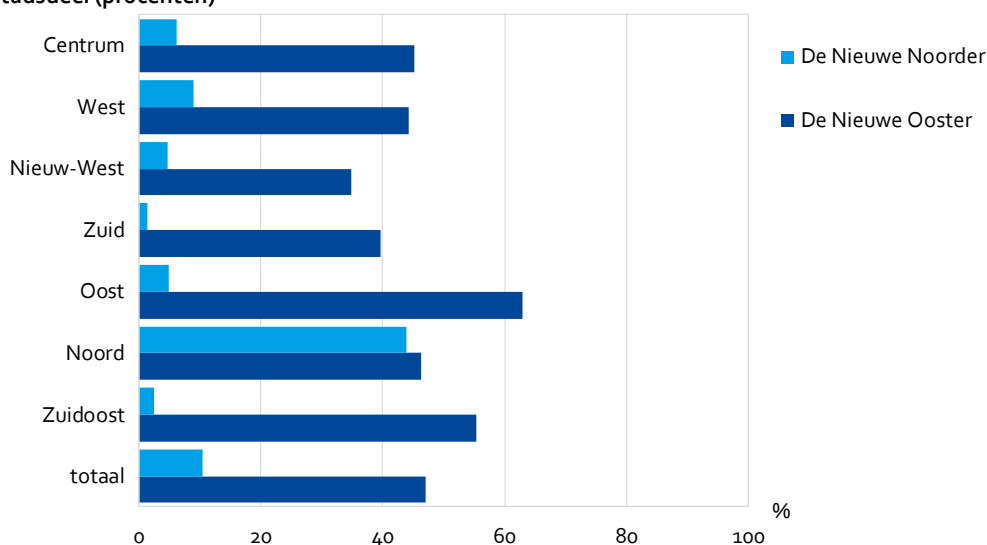
Figuur 1.12 Bezoekt u wel eens begraafplaats De Nieuwe Ooster / De Nieuwe Noorder?, 2017 (n=685) en 2021 (n=686) (procenten)

bron: O&S

Opvallend zijn de verschillen in bezoek aan De Nieuwe Noorder versus De Nieuwe Ooster tussen de stadsdelen (zie figuur 1.13). Afgezien van de inwoners van Oost, die veruit het vaakst een bezoek brachten aan De Nieuwe Ooster, wordt deze gemeentelijke begraafplaats vanuit alle overige stadsdelen door een bij benadering gelijk aandeel bezocht. Dit in tegenstelling tot De Nieuwe Noorder, waarvoor de bezoekerspercentages sterk verschillen tussen de stadsdelen. De laagste bezoekersaantallen vinden we onder bewoners van Zuid en Zuidoost (respectievelijk 1 en 2%). Het op-één-na hoogste percentage bezoekers van De Nieuwe Noorder vinden we voor stadsdeel West (9%), wat slechts een fractie is van het bewoners van Noord dat deze begraafplaats bezoekt (44%). Ondanks de geografische nabijheid van de Nieuwe Noorder, gingen inwoners van Noord even vaak naar De Nieuwe Ooster (respectievelijk 44 en 46%).

Figuur 1.13 Bezoekt u wel eens begraafplaats De Nieuwe Ooster / De Nieuwe Noorder?, 2021 (n=686) naar stadsdeel (procenten)

bron: O&S

1.11 Oordelen over gemeentelijke begraafplaatsen overwegend positief

Zowel de voorzieningen als de dienstverlening van beide begraafplaatsen worden gemiddeld genomen goed beoordeeld, met afgerond een 8. Ook de gemiddelde rapportcijfers die aan de begraafplaatsen in het algemeen worden toegekend zijn hoog te noemen, met een gemiddelde van 7,7 voor De Nieuwe Noorder en een 8,0 voor De Nieuwe Ooster.

De Nieuwe Ooster wordt vooral geprezen om de mooie locatie en omgeving. Hierbij valt het woord 'rust' vaak. Ook wordt door veel respondenten opgemerkt dat het er net en verzorgd uitziet, de sfeer goed is en het personeel vriendelijk. Ook over de Nieuwe Noorder wordt door veel Amsterdammers gezegd dat de locatie er goed uitziet en dat uitvaarten goed geregeld worden. De service en toewijding van medewerkers worden ook voor deze locatie expliciet genoemd.

2 Ondernemers over begraven in Amsterdam

Uitvaartondernemers en -verzekeraars hebben zicht op de wensen van Amsterdammers en ervaring met de mogelijke dilemma's die bij de wens voor begraven voor onbepaalde tijd aan de orde komen. Zij vormen daarom een relevante bron om de onderzoeksvragen te beantwoorden. In dit hoofdstuk presenteren we de uitkomsten van de enquête onder uitvaartondernemers- en verzekeraars. We lichten eerst de methode toe en gaan vervolgens in op de ervaring van deze doelgroep met begraven voor onbepaalde tijd en welke veranderingen zij zien in de begraafwensen van Amsterdammers. Ook komen hun ervaringen op de gemeentelijke begraafplaatsen en hun oordeel over dienstverlening van De Nieuwe Ooster en De Nieuwe Noorder aan de orde.

2.1 Methode

De doelgroep van het onderzoek bestaat uit ondernemers die uitvaartverzorger, -ondernemer en/of -verzekeraar zijn, en uitvaarten hebben verzorgd in Amsterdam het afgelopen jaar, of dat verwachten voor het komende jaar. Voor het onderzoek is daarom een lijst met uitvaartverzorgers, -ondernemers en -verzekeraars opgesteld op basis van twee bronnen: de contacten van De Nieuwe Noorder en De Nieuwe Ooster, en het bedrijvenregister ARRA.⁵ In ARRA is gezocht op de term 'uitvaart' en zijn relevante ondernemingen in de regio groot Amsterdam meegenomen voor het onderzoek. Soms ontbraken contactgegevens, deze zijn opgezocht met een zoekactie op internet. Op basis van beide bronnen is een lijst met 205 ondernemingen opgesteld. Deze zijn half november 2021 via een e-mail uitgenodigd om online mee te doen aan het onderzoek. Na ruim twee weken hebben degenen die nog niet hadden meegedaan een herinnering ontvangen. Op 15 december is de vragenlijst afgesloten. In totaal hebben 45 ondernemers de vragenlijst volledig ingevuld die tot de doelgroep van het onderzoek behoren.

Het responspercentage is 22%; dat is lager dan in het onderzoek van drie jaar geleden (30%). Vanwege de geringe respons geven de uitkomsten een beeld weer dat niet representatief is. We gebruiken dan ook geen percentages om de uitkomsten te presenteren. De uitkomsten geven een beeld van een beperkte groep, waarbij vooral de toelichtingen, voorbeelden en onderbouwing van oordelen interessant zijn. Onder de respondenten zijn 37 uitvaartondernemers, vijf uitvaartverzorgers en drie verzekeraar- en uitvaartverzorgers. We zullen in de resultaten geen onderscheid maken tussen de groepen gelet op deze kleine aantallen.

De vragenlijst die is uitgezet onder ondernemers bevat vragen over veranderingen in voorkeuren van Amsterdammers voor uitvaart en begraven, over de nieuwe mogelijkheid in Amsterdam

⁵ ARRA is het bedrijvenregister van O&S, waarvan het handelsregister van de Kamer van Koophandel de basis vormt. O&S ontvangt elk kwartaal een afslag van dit bestand met alle ingeschreven vestigingen uit Amsterdam en enkele randgemeenten.

voor begraven voor onbepaalde tijd en over de dienstverlening op de gemeentelijke begraafplaatsen. De vragenlijst is te vinden in bijlage 2.

2.2 Weinig ervaring met begraven voor onbepaalde tijd

Terwijl de bevroegde ondernemers in het afgelopen jaar gemiddeld 54 uitvaarten hebben begeleid in Amsterdam (uiteenlopend van 1 tot 400), heeft een ruime meerderheid daarbij geen enkele keer te maken gehad met begraven voor onbepaalde tijd. Acht van de 45 ondernemers hebben deze ervaring wel gehad in het afgelopen jaar, waarvan één veelvuldig. Duidelijk is wel dat de ervaring met begraven voor onbepaalde tijd beperkt, zo niet afwezig is. Een van de ondernemers geeft een precieze inschatting van de vraag naar begraven voor onbepaalde tijd van de eigen klanten:

“In onze praktijk heeft 0,05 % van de overledenen interesse in een graf voor onbepaalde tijd, daarvan effectueert 25% deze wens.”

Aan de respondenten is de vraag gesteld of het in het afgelopen jaar is voorgekomen dat iemand specifieke begraafwensen had in Amsterdam die zij niet konden aanbieden. Dat geldt voor 10 van de 45 respondenten. Zij leggen hierbij 12 concrete casussen voor. In vier gevallen ging het om wat zij een eeuwigdurend graf noemen, in Amsterdam inmiddels bekend als begraven voor onbepaalde tijd. Een van de respondenten merkt hierbij op dat dit niet mogelijk is in Amsterdam. In vier andere casussen ging het om natuurbegraven. De overige vier gevallen gaan over praktische verzoeken die door de begraafplaats niet gehonoreerd konden worden (bijvoorbeeld een begrafenis op zondag).

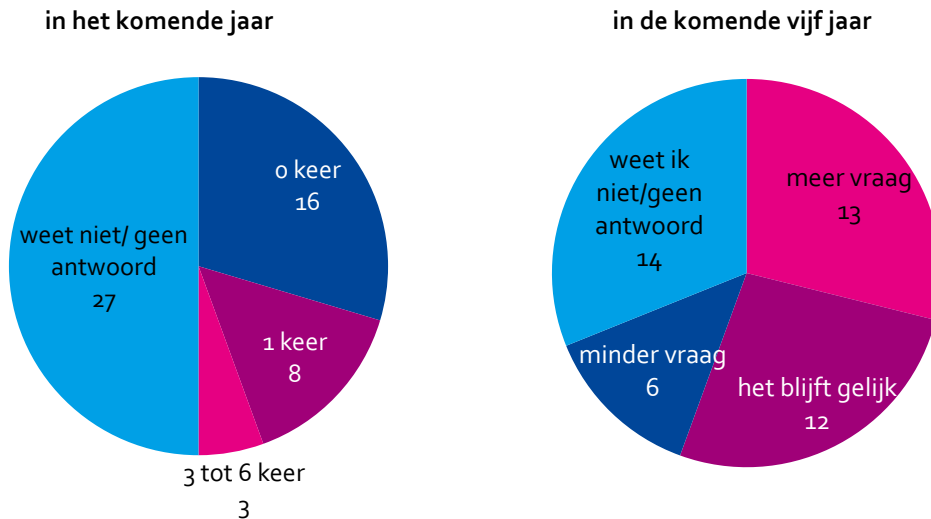
2.3 Mogelijkheid graf voor onbepaalde tijd nog niet bij iedereen bekend

De helft van de respondenten (23 van de 45) was op de hoogte van de nieuwe mogelijkheid voor begraven voor onbepaalde tijd op de twee Amsterdamse gemeentelijke begraafplaatsen. De rest wist vóór het invullen van de vragenlijst niet van deze mogelijkheid.

Gevraagd is naar hoe vaak zij schatten dat hier gebruik van zal worden gemaakt in het komende jaar. De grootste groep (18 respondenten) weet geen antwoord op deze vraag (zie figuur 2.1, links). Onder de rest geeft een derde aan dat zij niet verwachten dat er gebruik zal worden gemaakt van deze mogelijkheid. Een kwart (11 respondenten) schat in dat daar wel gebruik van zal worden gemaakt, tussen de 1 en 6 keer binnen een jaar. Voor één ondernemer die verwacht hier zes keer mee te maken te krijgen in het komende jaar, zou dit overeenkomen met de helft van de uitvaarten die hij of zij in het afgelopen jaar in Amsterdam heeft begeleid. Voor alle andere ondernemers zou het gaan om een klein aandeel bij een gelijk aantal uitvaarten in het komende jaar.

Over de vraag hoe begraven voor onbepaalde tijd zich zal ontwikkelen in Amsterdam over een periode van vijf jaar, zijn de meningen van ondernemers verdeeld (figuur 2.1, rechts). Drie ongeveer even grote groepen geven aan dat de vraag zal toenemen, gelijk zal blijven, of dat zij geen antwoord hebben. Een kleinere groep verwacht minder vraag naar begraven voor onbepaalde tijd dan er nu is (terwijl de vraag nu beperkt is).

Figuur 2.1 Verwacht gebruik van de mogelijkheid voor begraven voor onbepaalde tijd in Amsterdam

bron: O&S

Met de nieuwe mogelijkheden op de twee gemeentelijke begraafplaatsen in Amsterdam kunnen ook lopende grafrechten (van 10, 20 of 50 jaar) worden omgezet in grafrechten voor onbepaalde tijd. Hiervoor verwachten ondernemers geen grote animo: 16 ondernemers verwachten hier niet of nauwelijks vraag naar. Zes respondenten verwachten dat mensen hier een paar keer per jaar interesse voor zullen hebben, drie andere respondenten gaan uit van een paar keer per maand. De grootste groep (20 respondenten) geeft aan geen antwoord te weten op deze vraag.

2.4 Geloof meest genoemde reden voor keuze graf voor onbepaalde tijd

De meest genoemde reden voor mensen om te kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd heeft in de ervaring van de uitvaartondernemers te maken met de geloofsovertuiging (zie figuur 2.2). Het gaat dan hierbij vooral om het islamitische geloof (volgens 20 respondenten) en het joodse geloof (11 respondenten). Ook vaak genoemd is het feit dat mensen niet willen dat familie en nabestaanden zich zorgen maken over verlenging van grafrechten. Levensovertuiging wordt door enkele respondenten genoemd, het gaat hierbij om voorstanders van natuurbegraven.

Figuur 2.2 Redenen om te kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd, meerdere antwoorden mogelijk

bron: O&S

Als overige redenen wordt natuurbegraven ook nog drie keer genoemd, maar we zien daarin wel verschillende reacties. Zo geeft een ondernemer aan dat een graf voor onbepaalde tijd een “goed alternatief voor natuurbegraven” kan zijn, omdat daar ook eeuwigdurend wordt begraven. Een ander geeft enkel aan dat een natuurgraf een reden is om voor grafurst voor onbepaalde tijd te kiezen. De derde geeft er weer een andere invulling aan, en legt uit: ‘als mensen kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd gaan wij naar een natuurbegraafplaats’.

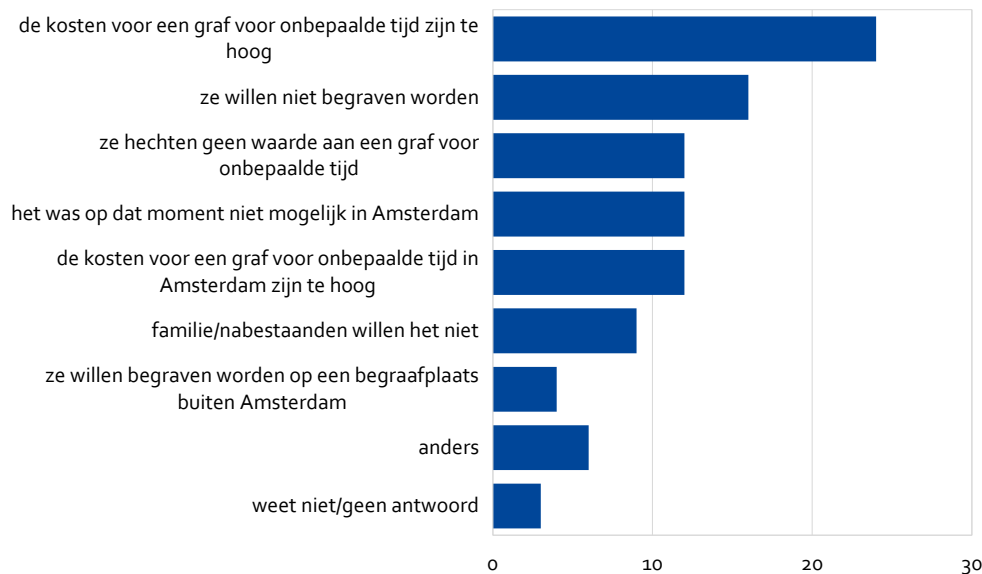
Andere redenen die respondenten noemen om te kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd zijn hieronder genoemd. Deze overlappen deels met de antwoordcategorieën in figuur 2.3, maar zijn interessant vanwege de toelichtingen:

- “Bekende personen”
- “Familie vindt het een mooie gedachte”
- “Geen nabestaanden”
- “Geen opgravingen”
- “Rustig idee”

2.5 Kosten belangrijkste reden om géén graf voor onbepaalde tijd te kiezen

Stel dat mensen begraven voor onbepaalde tijd zouden overwegen, wat zouden redenen zijn om daar toch van af te zien? Volgens ruim de helft van de ondernemers zijn te hoge kosten daar de belangrijkste reden voor (zie figuur 2.3). Een deel van de ondernemers kiest specifiek voor de reden dat de kosten hiervoor *in Amsterdam* te hoog zijn. Ook voert een groot deel van de respondenten als reden aan dat mensen niet begraven willen worden.

Figuur 2.3 Redenen om te *niet* te kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd, meerdere mogelijk

bron: O&S

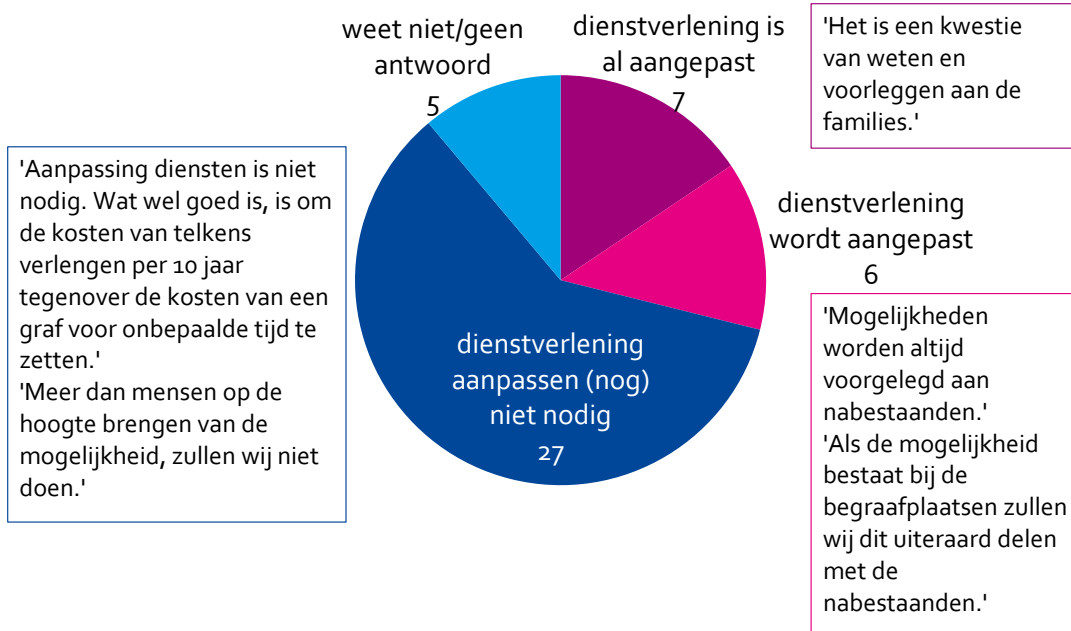
Een aantal ondernemers geeft in eigen woorden een reden om *niet* te kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd in Amsterdam. Hierin vinden we het argument van de kosten terug, en het feit dat mensen rekening willen houden met nabestaanden, maar ook argumenten met betrekking tot milieu en ruimtegebrek:

- “Als die keuze bij ons wordt gemaakt is dat vanuit ecologische overweging en kiezen ze een ander soort begraafplaats.”
- “Milieu en geen plek onnodig vasthouden.”
- “Men wil niet voor eeuwig ruimte innemen in een land met ruimtegebrek.”
- “Crematie is goedkoper en sluit meer aan bij de wensen van de familie.”
- “Ze willen de nabestaanden niet eeuwigdurend tot last zijn.”

2.6 Dienstverlening niet aangepast, wel informatievoorziening

De meerderheid van de ondernemers ziet geen noodzaak om de eigen diensten aan te passen om begraven voor onbepaalde tijd in Amsterdam te faciliteren. Zeven ondernemers geven aan dat zij dit wel hebben gedaan, en zes zijn dit van plan. In figuur 2.4 zijn deze uitkomsten weergegeven, met enkele toelichtingen die ondernemers geven.

Figuur 2.4 Is of wordt de eigen dienstverlening aangepast om begraven voor onbepaalde tijd in Amsterdam te faciliteren?

bron: O&S

Wat opvalt bij de toelichtingen is dat bij de drie antwoordopties antwoorden worden gegeven van gelijke strekking. Dat wil zeggen: de ondernemers geven aan dat zij nabestaanden nu al informeren over de nieuwe mogelijkheden in Amsterdam of dit zullen doen. Sommigen zien dat als een aanpassing van hun dienstverlening, anderen niet omdat dit in lijn is met wat zij al doen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het volgende antwoord, van een ondernemer die aangeeft de dienstverlening te hebben aangepast:

“Wij helpen onze cliënten met de keuze van de verschillende rustplaatsen. Uiteraard bespreken wij ook de financiën hiervan. Uiteindelijk is er te weinig kapitaal om een eeuwigdurende rustplaats aan te schaffen. Wij adviseren dan andere mogelijkheden.”

Verder zien we dat onder degenen die hun dienstverlening niet willen aanpassen ook wordt gewezen op de beperkingen van de nieuwe mogelijkheden in Amsterdam, en op wensen die nu niet gehonoreerd kunnen worden:

- “Begraafplaatsen voor enkel moslims omdat zij geloof technisch niet tussen de ongelovigen of anders gelovigen begraven mogen worden.”
- “Een combinatie van natuurbegraven, met minder ruimte tussen de graven, geen permanente grafmonumenten, waardoor de kosten niet te hoog worden.”
- “Onnodig om hiervoor reclame te gaan maken, laten we ook ruimte voor toekomstige doden 10 jaar grafrust.”

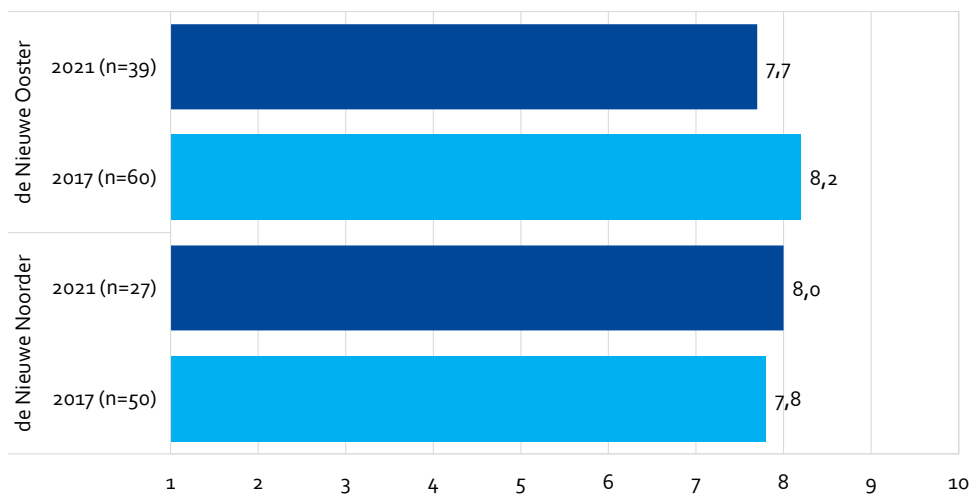
2.7 Positief oordeel over dienstverlening De Nieuwe Ooster en De Nieuwe Noorder

Vrijwel alle respondenten zijn het afgelopen jaar beroepsmatig op De Nieuwe Ooster geweest (41 van de 45), en een grote meerderheid is tevreden over de dienstverlening: vijf ondernemers vinden die heel goed, 25 goed. Daartegenover staan twee ondernemers die de dienstverlening van De Nieuwe Ooster als slecht beoordelen, en één als heel slecht (de rest neutraal). Daarmee lijkt het oordeel iets minder positief dan in 2017, toen 54 van de 59 ondernemers de dienstverlening (heel) goed vonden. Gelet op de kleine aantallen kunnen hier echter geen conclusies aan worden verbonden. Bovendien moeten de door corona geldende maatregelen in 2021 in ogenschouw worden genomen, welke flinke beperkingen voor de dienstverlening met zich meebrachten.

De Nieuwe Noorder is beroepsmatig minder vaak bezocht door de responderende ondernemers (door 28 van hen) dan De Nieuwe Ooster. Het oordeel over de dienstverlening is overwegend positief: zeven ondernemers vinden deze zeer goed, 17 goed. Eén respondent vindt de dienstverlening zeer slecht (de rest neutraal). Deze uitkomsten zijn in lijn met de reacties in 2017, toen oordeelden 36 van de 41 ondernemers (heel) positief over de dienstverlening van De Nieuwe Noorder. Opnieuw hoort hierbij de kanttekening dat de aantallen klein zijn en men in 2021 te maken had met beperkingen in de dienstverlening in verband met de coronamaatregelen.

Om het oordeel over de dienstverlening verder in kaart te brengen en dit te vergelijken tussen 2017 en 2021 hebben we gevraagd naar de kans dat de ondernemers De Nieuwe Ooster dan wel De Nieuwe Noorder zou aanbevelen bij nabestaanden. Dat is uitgedrukt in een rapportcijfer van 1 (zeker niet) tot 10 (zeker wel). De gemiddelde rapportcijfers komen voor beide begraafplaatsen en in beide jaren uit rond de 8 (zie figuur 2.5). De kleine verschillen zijn gelet op de aantallen niet significant.

Figuur 2.5 Gemiddeld rapportcijfer voor aanbevelen De Nieuwe Ooster en De Nieuwe Ooster bij nabestaanden (van 1, 'zeker niet' tot 10, 'zeker wel'), 2017 en 2021

bron: O&S

2.8 Respondenten geven veel verbeterpunten voor dienstverlening gemeentelijke begraafplaatsen

De respondenten dragen in reactie op een open vraag veel punten aan om de dienstverlening van beide gemeentelijke begraafplaatsen te verbeteren voor hen als uitvaartondernemers. Samenvattend zien we vooral praktische tips over de horeca, ontvangst en de tijd tussen uitvaarten. We citeren hieronder een aantal ondernemers met betrekking tot De Nieuwe Ooster :

- "Een medewerker bij de ontvangst voor genodigden."
- "Eigen horecakeuken. Betere faciliteiten (beeld en geluid). Kleding personeel."
- "De bordjes bij de wachtruimte zien er onverzorgd uit, het feit dat wc's openbaar zijn niet prettig en het feit dat je altijd iemand extra moet inhuren voor de wachtruimte. Waarom niet gewoon in het tarief?"
- "Minder uitvaarten achter elkaar waardoor niet iedereen door elkaar loopt. Personeel is perfect, in elke situatie!"

Ook met betrekking tot De Nieuwe Noorder worden hele concrete tips gegeven, waarvan we hier een paar citeren:

- "De telefoon wordt 's middags doorgeschakeld aan de meldkamer en daarmee kun je niets overleggen als er iets bijzonders is. Dat vinden wij niet zo prettig."
- "Koffiekamer is niet zo prettig, koelkast waar je zelf drankjes uit moet pakken als nabestaande, statafels in de gang, het is het net niet. Zou mooi zijn als er kleine aula/rouwkamer zou zijn voor kleine gezelschappen."
- "Uitbreiden met avond- en weekendcrematies en begrafenissen (in de zomer)."

We zagen eerder dat het oordeel over de dienstverlening van beide begraafplaatsen overwegend positief is, en we zien dat terug in de lovende woorden over het personeel, de klantvriendelijkheid en flexibiliteit. Maar we zien ook kritische opmerkingen bij de verbeterpunten. Dat geldt voor beide begraafplaatsen. Een enkele respondent benadrukt wel dat er verschillen zijn tussen de twee begraafplaatsen:

- "DNN is wel okay personeel aardiger dan DNO, meer flexibiliteit."
- "Er is veel meer rust op de Noorder, omdat er veel minder diensten zijn dan op de Ooster."

In de opmerkingen aan het einde van de vragenlijst gaat een respondent verder in op de verschillen tussen de twee gemeentelijke begraafplaatsen:

'Beide plekken behoren tot de gemeente Amsterdam, maar hebben toch een eigen identiteit. Ik denk dat dit ook niet verloren mag gaan. Je kunt De Nieuwe Ooster niet met De Nieuwe Noorder vergelijken en dat moet ook niet gebeuren. Het kleinschalige van De Nieuwe Noorder is heel prettig en comfortabel om met nabestaanden te komen. Ook bij De Nieuwe Ooster zijn de ruimtes heel fijn, maar wel anders. De grote stoelen op de eerste rij worden vaak als afstandelijk ervaren. Maar het blijft een prachtige locatie met een heel mooi herdenkingspark erbij. In ons vak hele fijne plaatsen om te komen, maar wel belangrijk om eigen identiteit te kunnen behouden!!'

Aan het einde van de vragenlijst zijn drie opmerkingen gemaakt die niet alleen over de twee begraafplaatsen gaan maar breder over het beleid van de gemeente:

- “Een natuurbegraafplaats binnen de gemeente Amsterdam zou fantastisch zijn.”
- “Het zou welkom zijn als de gemeente meer informatie op regelmatige basis verstuurd over veranderingen op de begraafplaatsen.”
- “Moslims willen een eeuwige begraafplaats in Amsterdam.”

Bijlagen

Bijlage 1 Vergelijking steekproeven eerste en tweede meting

Voor het onderzoek in 2021 maken we het onderscheid tussen de aselechte respondentengroep (die via het panel en telefonisch heeft meegedaan aan het onderzoek) en de selectieve respondentengroep, die benaderd is via organisaties (met als doel de doelgroep voor begraven voor onbepaalde tijd te bereiken).

Geslacht

In de selectieve respondentenpopulatie van 2021 zijn mannen sterk oververtegenwoordigd: 61% is man ten opzichte van 34% vrouw. Verder heeft 5% geantwoord met 'weet niet' of gaf geen antwoord op deze vraag. De respons op de aselechte steekproef (panel en telefonisch) is wat betreft geslacht gelijker verdeeld: 57% mannen tegenover 42% vrouwen.

Van de respondenten uit het onderzoek in 2017 was 52% man en 48% vrouw. Hiermee dient bij de interpretatie van de uitkomsten rekening gehouden te worden. Dit rapport geeft immers aanwijzingen voor het bestaan van verschillen tussen mannen en vrouwen in voorkeuren voor (langdurig) begraven (zie paragraaf 1.5).

Leeftijd

De gemiddelde leeftijd ligt met 60 jaar in de meting van 2021 enkele jaren hoger dan in de meting van 2017 (57 jaar). Bijgevolg moet een eventuele daling in het aandeel Amsterdammers dat nog geen (duidelijk) idee heeft over de eigen uitvaart mogelijk worden toegeschreven aan verschillen in demografische compositie tussen de twee metingen.

Opleiding

Zoals in de regel zijn hoger opgeleiden oververtegenwoordigd in beide steekproeven, zowel in 2017 als in 2021. Onder de deelnemers in 2017 had 70% minimaal een vwo-opleiding afgerond. In 2021 is dit maar liefst 76%. In de selectieve respondentenpopulatie is dit 49%, en is het opleidingsniveau hiermee lager.

Bijlage 2 Vragenlijst Amsterdammers

De gemeente heeft als taak iedereen die dat wil een begraafplek te bieden. De gemeente probeert de wensen van Amsterdammers zo goed als ruimtelijk mogelijk aan te bieden op de gemeentelijke begraafplaatsen. Wij willen u graag vragen stellen over uw uitvaartwensen. Ook hebben we vragen over uw ervaringen met de gemeentelijke begraafplaatsen. Uw antwoorden helpen de gemeente om de mogelijkheden in Amsterdam te verbeteren. Sommige mensen vinden het naar of moeilijk om hierover na te denken. U kunt op elk moment en zonder uitleg stoppen met dit onderzoek.

1 Heeft u met uw naasten besproken of u later begraven of gecremeerd wilt worden?

Zo ja, wat wilt u het liefste?

- 1 ja, ik wil begraven worden --> ga naar vraag 3
- 2 ja, ik wil gecremeerd worden
- 3 ja, ik stel mijn lichaam beschikbaar voor de wetenschap --> ga naar vraag 11
- 4 ik laat het aan mijn nabestaanden --> ga naar vraag 11
- 5 weet ik (nog) niet/geen antwoord --> ga naar vraag 11

2 Waarom kiest u voor een crematie?

Meerdere antwoorden mogelijk. Ga hierna naar vraag 11.

- 1 vanwege mijn geloof/levensovertuiging
- 2 gebruikelijk in mijn familie
- 3 ik/ mijn familie heeft een bestemming voor het as
- 4 de kosten
- 5 past meer bij mij dan andere mogelijkheden
- 6 nabestaanden hebben geen zorgen over keuze en onderhoud van een graf
- 7 anders, namelijk _____
- 8 weet niet/geen antwoord

3 Waar wilt u het liefst begraven worden?

- 1 in Amsterdam
- 2 in de omgeving van Amsterdam --> u kunt vraag 5 overslaan
- 3 ergens anders in Nederland --> u kunt vraag 5 overslaan
- 4 in het buitenland --> u kunt vraag 5 overslaan
- 5 weet niet/geen antwoord --> u kunt vraag 5 overslaan

4 Kunt u dit toelichten?

Meerdere antwoorden mogelijk.

- 1 ik heb daar een (familie)graf en/of familieleden liggen
- 2 vanuit mijn cultuur/geloof/levensovertuiging
- 3 hier woon en leef ik en wil ik ook begraven worden
- 4 het is opgenomen in mijn verzekering
- 5 het is in de buurt van nabestaanden
- 6 de lagere kosten
- 7 het is een mooie begraafplaats
- 8 het is een rustige plek/een plek in de natuur
- 9 daar kan ik een graf krijgen die aan mijn specifieke wensen voldoet
- 10 anders, namelijk _____
- 11 weet niet/geen antwoord

5 Op welke begraafplaats in Amsterdam wilt u het liefst begraven worden?

Alleen invullen als u in Amsterdam begraven wilt worden.

-
- 1 weet niet/geen antwoord

6 Kunt u begraven worden in Amsterdam op de manier zoals u dat het liefste zou willen?

- 1 ja --> ga naar vraag 8
- 2 nee
- 3 weet ik niet/geen antwoord --> ga naar vraag 8

7 Wat mist u?

- 1 weet niet/geen antwoord

8 Wilt u begraven worden tussen mensen met een ander geloof/levensovertuiging?

- 1 dat maakt mij niks uit
- 2 liever niet, maar als het voordelen heeft dan wel (bijvoorbeeld kosten of begraafplaats naar voorkeur)
- 3 absoluut niet
- 4 weet niet/geen antwoord

9 Op meerdere begraafplaatsen in Amsterdam is er een specifiek Islamitisch en Joods grafvak, in enkele gevallen inclusief voorzieningen voor bewassing (zoals op De Nieuwe Ooster). Weet u hiervan?

- 1 ja, ik weet van een specifiek Islamitisch grafvak
- 2 ja, ik weet van een specifiek Joods grafvak
- 3 ja, ik weet dat beide grafvakken bestaan
- 4 nee, dat wist ik niet
- 5 geen antwoord

Als u kiest voor begraven zijn er meerdere mogelijkheden. U kunt kiezen voor een algemeen graf. Deze vorm is het goedkoopste en ligt soms vast in uw verzekeringspolis. U ligt dan met onbekenden in een graf. Dit graf wordt na 10 jaar geruimd (leeggehaald). U kunt ook kiezen voor een eigen graf waarvoor u voor een aantal jaar de eigendomsrechten betaalt. Dit heet een particulier graf, of een familiegraf. Uw familie of naasten kunnen dit daarna verlengen. Hoe langer de periode (10, 20, 50 of 100 jaar), hoe duurder. In Nederland wordt een particulier graf vaak voor 20 jaar gekocht. Daarna kunnen de rechten altijd verlengd worden door uw familie.

Voor veel mensen zijn de kosten van een graf belangrijk in hun keuze. Hieronder ziet u hoeveel cremeren en begraven op verschillende soorten graven ongeveer kost (gebaseerd op de tarieven van begraafplaats De Nieuwe Ooster). Dat zijn de kosten voor de begrafenis of crematie, de grafrechten en de verplichte onderhoudsbijdrage. Bij een uitvaart zijn er nog meer kosten, zoals de kosten voor documenten van burgerlijke stand, een kist, het vervoer, de opbaring en verzorging van de overleden persoon. Deze kosten zijn in de bedragen hieronder niet meegeteld. Ook is het belangrijk om te weten dat onderstaande kosten in één keer moeten worden betaald bij aanschaf van het graf.

Soort	Kosten vanaf
Crematie	1.040,-
Urnengraf 10 jaar	1.450,-
Algemeen graf 10 jaar	990,-
Particulier graf 10 jaar	2.140,-
Particulier graf 20 jaar	3.260,-
Particulier graf 50 jaar	6.890,-

10 Welk type graf kiest u voor uzelf?

- 1 algemeen graf
- 2 particulier graf voor bepaalde tijd (10/20/50 jaar)
- 3 particulier graf voor onbepaalde tijd (ook wel eeuwigdurende grafrust genoemd)
- 4 weet niet/geen antwoord

Sinds mei 2021 is het mogelijk op 2 gemeentelijke begraafplaatsen in Amsterdam te kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd. Sommige mensen noemen dit eeuwigdurende graf. Het graf wordt niet geruimd zolang de begraafplaats bestaat. Dit kan op de begraafplaatsen De Nieuwe Noorder en De Nieuwe Ooster. Iedereen mag daarvoor kiezen, niet alleen vanuit een religie. Vanaf € 12.940,- kunt u op De Nieuwe Ooster een graf voor onbepaalde tijd kopen. Dat zijn de kosten voor 1 persoon en inclusief het begraafrecht, de grafrechten en onderhoudsbijdrage.

11 Was u op de hoogte van deze nieuwe mogelijkheid op de twee Amsterdamse gemeentelijke begraafplaatsen?

- 1 ja
- 2 nee
- 3 geen antwoord

12 Heeft u interesse in deze vorm op één van de twee Amsterdamse gemeentelijke begraafplaatsen?

- 1 ja --> ga naar vraag 14
- 2 nee
- 3 weet niet/geen antwoord --> ga naar vraag 14

13 Waarom niet? --> ga naar vraag 14, daarna naar vraag 17

- 1 weet niet/geen antwoord

14 Heeft u interesse in het omzetten van lopende grafrechten in deze vorm?

- 1 ja
- 2 nee
- 3 weet niet/geen antwoord

15 Wat zijn voor u de redenen om te kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd?

Meerdere antwoorden mogelijk.

- 1 mijn geloofsovertuiging
- 2 mijn levensovertuiging
mijn familie/nabestaanden hoeven zich geen zorgen te maken over keuzes rondom verlening van de grafrechten
- 3 anders, namelijk _____
- 4 anders, namelijk _____
- 5 weet niet/geen antwoord

16 Wat zijn voor u de redenen om niet te kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd ondanks uw interesse?

Meerdere antwoorden mogelijk.

- 1 de kosten zijn te hoog
- 2 mijn familie/nabestaanden willen het niet
ik wil geen plek voor altijd bezet houden die anderen na mij ook weer kunnen gebruiken om begraven te worden
- 3 na een tijd kent niemand mij meer, dus hoef ik daar niet voor altijd te blijven liggen
- 4 ik hecht daar totaal geen waarde aan.
- 5 anders, namelijk _____
- 6 weet niet/geen antwoord

De twee grootste gemeentelijke begraafplaatsen in Amsterdam zijn De Nieuwe Ooster en De Nieuwe Noorder. We willen u nog een paar vragen stellen over uw ervaringen met deze begraafplaatsen om het aanbod en de diensten te verbeteren.

17 Bezoekt u wel eens begraafplaats De Nieuwe Ooster?

- 1 ja
- 2 nee --> ga naar vraag 23
- 3 weet niet/geen antwoord --> ga naar vraag 23

18 Waarom bezoekt u wel eens begraafplaats De Nieuwe Ooster?

Meerdere antwoorden mogelijk.

- 1 voor bezoek van dierbare
- 2 voor een uitvaart
- 3 om te genieten van de rust
- 4 om te genieten van de natuur
- 5 om te wandelen
- 6 anders, namelijk _____
- 7 weet ik niet/geen antwoord

19 Welk rapportcijfer (1-10) geeft u de voorzieningen op De Nieuwe Ooster?

- _____
- 1 weet niet/ geen antwoord

20 Welk rapportcijfer (1-10) geeft u de dienstverlening op De Nieuwe Ooster?

- _____
- 1 weet niet/geen antwoord

21 Welk rapportcijfer (1-10) geeft u De Nieuwe Ooster als geheel?

- _____
- 1 weet niet/geen antwoord --> ga naar vraag 23

22 Kunt u dit laatste rapportcijfer toelichten?

- 1 weet niet/geen antwoord

23 Bezoekt u wel eens begraafplaats De Nieuwe Noorder?

- 1 ja
- 2 nee --> ga naar vraag 29
- 3 weet niet/geen antwoord --> ga naar vraag 29

24 Waarom bezoekt u wel eens begraafplaats De Nieuwe Noorder?

Meerdere antwoorden mogelijk.

- 1 voor bezoek van dierbare
- 2 voor een uitvaart
- 3 om te genieten van de rust
- 4 om te genieten van de natuur
- 5 om te wandelen
- 6 anders, namelijk _____
- 7 weet niet/geen antwoord

25 Welk rapportcijfer (1-10) geeft u de voorzieningen op De Nieuwe Noorder?

- _____
- 1 weet niet/ geen antwoord

26 Welk rapportcijfer (1-10) geeft u de dienstverlening op De Nieuwe Noorder?

- _____
- 1 weet niet/geen antwoord

27 Welk rapportcijfer (1-10) geeft u De Nieuwe Noorder als geheel?

- _____
- 1 weet niet/geen antwoord --> ga naar vraag 29

28 Kunt u dit laatste rapportcijfer toelichten?

- 1 weet niet/geen antwoord

Tot slot zouden we u graag nog enkele vragen stellen voor de statistiek.

Wij verwachten dat er verschillen zijn tussen groepen in hun behoefte naar begraven voor onbepaalde tijd. Een van de achtergrondkenmerken is geloof/levensovertuiging. Om te kijken hoe de behoefte verschilt, willen we graag weten met welke godsdienst, religieuze of levensbeschouwelijke stroming u zich verwant voelt. Als u antwoord geeft op onderstaande vraag, gaat u akkoord met het verwerken van deze gegevens in de analyses.

29 Met welke godsdienst, religieuze of levensbeschouwelijke stroming voelt u zich verwant?

- 1 rooms-katholiek
- 2 protestants
- 3 hindoeïstisch
- 4 joods
- 5 islamitisch
- 6 anders, namelijk _____
- 7 geen
- 8 weet niet/geen antwoord
- 9 wil ik niet zeggen

30 Wat is uw geslacht?

- 1 man
- 2 vrouw
- 3 anders
- 4 geen antwoord

31 Wat is uw leeftijd?

- 1 geen antwoord

32 Wat is op dit moment uw hoogst voltooide opleiding?

- 1 geen opleiding afgerond
- 2 lagere school / basisschool, speciaal (basis) onderwijs
- 3 lager beroepsonderwijs (LBO, VBO, VSO, MBO niveau 1, praktijkonderwijs)
- 4 VMBO
- 5 MAVO, MULO, ULO
- 6 middelbaar beroepsonderwijs (MBO 2, 3 of 4)
- 7 HAVO, MMS
- 8 VWO, Gymnasium, Atheneum, HBS
- 9 hoger beroepsonderwijs (HBO)
- 10 wetenschappelijk onderwijs (WO, universiteit)
- 98 anders, namelijk _____ (bijvoorbeeld opleiding in het buitenland)
- 99 geen antwoord

33	Wat is			
		uw geboorteland	geboorteland moeder	geboorteland vader
	Nederland	☐ 1	☐ 1	☐ 1
	Suriname	☐ 2	☐ 2	☐ 2
	Turkije	☐ 4	☐ 4	☐ 4
	Marokko	☐ 5	☐ 5	☐ 5
	anders, namelijk _____	☐ 6	☐ 6	☐ 6
	anders, namelijk _____	☐ 7	☐ 7	☐ 7
	anders, namelijk _____	☐ 7	☐ 7	☐ 7
	onbekend/geen antwoord	☐ 9	☐ 9	☐ 9

34 Wat is uw postcode?

□

□ weet niet, geen antwoord

Dit waren alle vragen. Hartelijk dank voor uw medewerking!

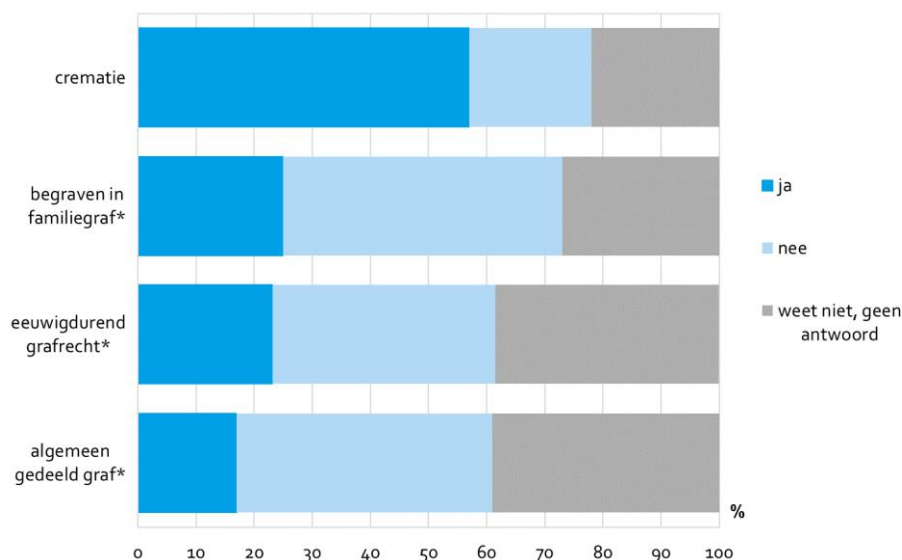
Bijlage 3 Vraagstelling voorkeur begraven of cremeren 2017 en 2021

Tabel B1. Vergelijking vraagstelling begraven of cremeren in meetjaar 2017 en 2021

2017		2021	
Voor welke van de volgende opties zou u voor uzelf kiezen of heeft u daar geen idee van?	☐ crematie ☐ begraven in familiegraf ☐ eeuwigdurend grafrecht (i.p.v. voor beperkte tijd) ☐ algemeen gedeeld graf (dat is gedurende 10 jaar, op een vooraf bepaalde locatie)	Heeft u met uw naasten besproken of u later begraven of gecremeerd wilt worden? Zo ja, wat wilt u het liefste?	☐ ja, ik wil begraven worden ☐ ja, ik wil gecremeerd worden ☐ ja, ik stel mijn lichaam beschikbaar voor de wetenschap ☐ ik laat het aan mijn nabestaanden ☐ weet ik (nog) niet/geen antwoord
		Welk type graf kiest u voor uzelf? (Indien: 'ja, ik wil begraven worden).	☐ algemeen graf ☐ particulier graf voor bepaalde tijd (10/20/50 jaar) ☐ particulier graf voor onbepaalde tijd (ook wel eeuwigdurende grafcrust genoemd) ☐ weet niet/geen antwoord

bron: O&S

Figuur B1 Voorkeuren voor verschillende type uitvaarten en graven 2017 (procenten)

bron: O&S

Bijlage 4 Vragenlijst ondernemers

Als uitvaartprofessional heeft u te maken met verschillende uitvaartwensen en veranderingen daarin. De gemeente Amsterdam wil graag weten in hoeverre u bekend bent met de begraafmogelijkheden die zij biedt op haar twee gemeentelijke begraafplaatsen en wat uw eventuele ervaringen daarmee zijn. Ook als u geen of weinig ervaringen daarmee heeft is uw mening belangrijk. Uw antwoorden helpen de gemeente om de mogelijkheden in Amsterdam te verbeteren en blijven vertrouwelijk.

Verandering voorkeuren

1. **Kunt u aangeven in welke functie u werkzaam bent in de uitvaartsector?**
 - uitvaartverzorger
 - uitvaartondernemer
 - uitvaartverzekeraar --> *vraag 6*
 - uitvaartverzorger en uitvaartverzekeraar
 - geen van allen --> *alternatief einde vragenlijst*

2. **Heeft uw organisatie in de afgelopen 12 maanden uitvaarten uitgevoerd in Amsterdam?**
 - ja --> *vraag 4*
 - nee

3. **Verwacht u dat uw organisatie in de komende 12 maanden uitvaarten zal uitvoeren in Amsterdam?**
 - ja
 - nee --> *alternatief einde vragenlijst*

4. **Kunt u ongeveer aangeven hoeveel uitvaarten (begravenissen en crematies opgeteld) uw organisatie de afgelopen 12 maanden in totaal in Amsterdam heeft begeleid? *U kunt een schatting geven of het aantal afronden.***
 - uitvaarten
 - weet ik niet/ geen antwoord

5. **Hoe vaak is het in de afgelopen 12 maanden voorgekomen dat een overleden Amsterdammer werd begraven in een graf voor onbepaalde tijd? Dit wordt ook wel eeuwigdurend begraven genoemd. *Het kan hierbij gaan om een uitvaart in Amsterdam of elders. Wanneer u het niet precies weet kunt u een schatting geven.***
 - keer
 - weet ik niet/ geen antwoord

Daarna naar vraag 7 tenzij bij vraag 1 optie 4

6. Biedt uw organisatie polissen aan die begraven in het buitenland mogelijk maken?

- ja
- nee
- weet ik niet/ geen antwoord

Vragen 7 en 8 alleen voor uitvaartverzorgers en –ondernemers (opties 1, 2 en 4 bij vraag 1)

7. Is het in de afgelopen 12 maanden voorgekomen dat u contact heeft gehad met iemand die specifieke begraafwensen in Amsterdam heeft die u niet kan aanbieden? Dus niet wat betreft een crematie of uitvaartceremonie.

- ja
- nee --> vraag 9
- weet ik niet/ geen antwoord --> vraag 9

8. Wat waren deze specifieke begraafwensen ten aanzien van een begrafenis in Amsterdam?

- [open vraag]
- weet ik niet/ geen antwoord

Begraven voor onbepaalde tijd in Amsterdam

Sinds mei 2021 is het mogelijk op de twee gemeentelijke begraafplaatsen in Amsterdam (De Nieuwe Noorder en De Nieuwe Ooster) te kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd. Het graf wordt niet geruimd zolang de begraafplaats bestaat. Iedereen mag daarvoor kiezen, niet alleen vanuit religieuze overwegingen. Vanaf € 12.940,- kan men op De Nieuwe Ooster een graf voor onbepaalde tijd kopen. Dat zijn de kosten voor 1 persoon en inclusief het begraafrecht, de grafrechten en onderhoudsbijdrage.

9. Was u op de hoogte van deze nieuwe mogelijkheid op de twee Amsterdamse gemeentelijke begraafplaatsen?

- ja
- nee
- weet ik niet/ geen antwoord

10. Op basis van uw ervaring, hoe vaak schat u in dat binnen de komende 12 maanden gebruik zal worden gemaakt van deze nieuwe mogelijkheid in Amsterdam?

- keer
- weet ik niet/ geen antwoord

Vragen 11, 12 en 13 alleen voor uitvaartverzorgers en –ondernemers (opties 1, 2 en 4 bij vraag 1)

11. Verwacht u dat er in de komende vijf jaar meer of minder vraag zal zijn naar begraven voor onbepaalde tijd in Amsterdam?

- meer vraag
- het blijft gelijk
- minder vraag
- weet ik niet/ geen antwoord

12. Wat zijn in uw ervaring de redenen voor mensen om te kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd? Dit wordt ook wel eeuwigdurend begraven genoemd. Meerdere antwoorden mogelijk

- 1 vanwege hun geloofsovertuiging
- 2 vanwege hun levensovertuiging
- 3 omdat ze in hun land van herkomst begraven willen worden
- 4 zodat familie/nabestaanden zich geen zorgen hoeven te maken over verlenging van grafrechten
- 5 anders, namelijk
- 6 ik heb hier nog niet mee te maken gehad
- 7 weet ik niet/ geen antwoord

13. Om welke geloofs- of levensovertuigingen gaat het hierbij? Meerdere antwoorden mogelijk

- Joods
- Islamitisch
- Koptisch
- Roma/ Sinti
- Voorstander natuurbegraven
- anders, namelijk
- weet ik niet/ geen antwoord

Alleen voor verzekeraars (optie 3 en 4 bij vraag 1)

14. Denkt u dat de komende vijf jaar door de mogelijkheid van begraven voor onbepaalde tijd in Amsterdam er meer of minder vraag zal zijn naar polissen die begraven in het buitenland mogelijk maken?

- meer vraag
- het blijft gelijk
- minder vraag
- weet ik niet/ geen antwoord

15. Wat zijn in uw ervaring de redenen voor personen om *niet* te kiezen voor een graf voor onbepaalde tijd in Amsterdam? Meerdere antwoorden mogelijk.

- a 1 b ze willen niet begraven worden
- c 2 d de kosten voor een graf voor onbepaalde tijd zijn te hoog
- e 3 f de kosten voor een graf voor onbepaalde tijd in Amsterdam zijn te hoog
- g 4 h familie/nabestaanden willen het niet
- i 5 j het was op dat moment niet mogelijk in Amsterdam
- k 6 l ze willen begraven worden op een begraafplaats buiten Amsterdam
- m 7 n ze hechten geen waarde aan een graf voor onbepaalde tijd
- o 8 p anders, namelijk
- q 9 r weet ik niet/ geen antwoord

16. Hoe vaak zullen mensen volgens u interesse hebben in het omzetten van lopende grafrechten in deze vorm in Amsterdam?

- niet of nauwelijks
- een paar keer per jaar
- een paar keer per maand
- anders, namelijk:...
- weet ik niet/ geen antwoord

16. Heeft uw organisatie de eigen diensten aangepast om begraven voor onbepaalde tijd in Amsterdam te faciliteren of bent u dat van plan?

- ja, is al aangepast --> vraag 18
- ja, dat wordt aangepast --> vraag 19
- nee, dat is (nog) niet nodig --> vraag 20
- weet niet/ geen antwoord --> vraag 21 (indien bij vraag 1 optie 3 of 4) of naar vraag 22

17. Kunt u dit toelichten?

- [open vraag]
- weet ik niet/ geen antwoord

Dan vraag 21 (indien bij vraag 1 optie 3 of 4) of naar vraag 22

18. Kunt u dit toelichten? Om welke diensten gaat het en wat is van invloed op wanneer deze aanpassingen worden gedaan?

- [open vraag]
- weet ik niet/ geen antwoord

Dan vraag 21 (indien bij vraag 1 optie 3 of 4) of naar vraag 22

19. Welke nieuwe ontwikkelingen in de toekomst kunnen wel leiden tot aanpassing van de diensten om begraven voor onbepaalde tijd te faciliteren?

- [open vraag]
- weet ik niet/ geen antwoord

Dan vraag 21 (indien bij vraag 1 optie 3 of 4) of naar vraag 22

20. Welke consequenties heeft het aanbieden van begraven voor onbepaalde tijd voor polissen? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- hogere premie
- hogere inleg
- aanpassing kostendekking, namelijk:
- anders, namelijk:
- weet ik niet/ geen antwoord

Dienstverlening op DNN/DNO

21. Bent u in de afgelopen 12 maanden beroepsmatig bij De Nieuwe Ooster geweest?

- ja
- nee --> vraag 26
- weet ik niet/geen antwoord --> vraag 26

22. Wat vindt u van de dienstverlening?

- zeer goed
- goed
- niet goed, niet slecht
- slecht
- zeer slecht
- niet van toepassing, geen contact gehad
- weet ik niet/geen antwoord

23. Hoe zou De Nieuwe Ooster de dienstverlening voor u als uitvaartprofessional kunnen verbeteren?

- [open vraag]
- weet ik niet/ geen antwoord

24. In hoeverre zou u De Nieuwe Ooster bij nabestaanden aanbevelen? Waarbij 1 'zeker niet' en 10 'zeker wel' is.

- [cijfer 1 t/m 10]
- weet ik niet/ geen antwoord

25. Bent u in de afgelopen 12 maanden beroepsmatig bij De Nieuwe Noorder geweest?

- ja
- nee --> vraag 30
- weet ik niet/geen antwoord --> vraag 30

26. Wat vindt u van de dienstverlening?

- zeer goed
- goed
- niet goed, niet slecht
- slecht
- zeer slecht
- niet van toepassing, geen contact gehad
- weet ik niet/geen antwoord

27. Hoe zou De Nieuwe Noorder de dienstverlening voor u als uitvaartprofessional kunnen verbeteren?

- [open vraag]
- weet ik niet/ geen antwoord

28. In hoeverre zou u De Nieuwe Noorder bij nabestaanden aanbevelen? Waarbij 1 'zeker niet' en 10 'zeker wel' is.

- [cijfer 1 t/m 10]
- weet ik niet/ geen antwoord

30. In dit onderzoek zijn verschillende onderwerpen aan bod gekomen. Wilt u nog iets toevoegen of heeft u een opmerking over de vragenlijst? Dat kunt u hier toelichten.

- [open vraag]
- weet ik niet/ geen antwoord

Hartelijk dank voor u medewerking!

Tekst bij alternatief einde vragenlijst:

Het gaat bij dit onderzoek om begraafwensen van Amsterdammers en in Amsterdam. U behoort niet tot de doelgroep van dit onderzoek. Dank voor uw medewerking.

Gemeente Amsterdam

Onderzoek, Informatie en Statistiek

Postbus 658
1000 AR Amsterdam

data.amsterdam.nl